

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

1. Na Hani.

ko se peljete od Dunaja naprej s Severno železnico po zemlji Dolenjeavstrijski in Moravski, pa pogledate iz voza na pokrajino, postane vam tesno pri srcu in misel vam uhaja nazaj v vaš južni planinski svet. Vaše oko blodi po ravnini in išče, kje bi bilo kaj zanimivega, pa zastonj. Primerjate svet, ki ste ga pustili onostran Donave z onim, ki se razprostira okrog vas. Kolika razlika! Tam visoke gore različnih oblik, okroginokrog sama mnogoobraznost in mnogovrstnost ter romantična krasota, vsak kot idila, tukaj sama ravnina in sama dolgočasnost; tam bistre vode prozorne čistosti, tu se vozite čez kalne in motne potoke, rečice in reke, napojene z vsakovrstno žlindro, ki se odteka iz tovaren. Res, da vidite mesta, trge in vasi, pa ti ne koketujejo z vami, se ne stavijo obširno na vid, kakor bi jim ne bilo mar vašega zanimanja; ravnodušno se peljete mimo njih. Obilo rodeča polja se ščeperijo okrog vas, pa za te se turist ne meni, in v dim zagrnjene tovarne žalijo njegov okus. Nevoljno vzdihnete: Kakšna puščoba v tej pokrajini! — pa sedete v kot kupeja, odkoder hočete opazovati sopotnike. Ogledujete jih in razvrščujete. Ta je Čeh, oni Poljak, ta Nemec, oni Rus. Ugibate, čemu potujejo ti ljudje, in same mrzle številke zapazite na njih licih: vsak potuje s kakršnimsibodi računom v glavi. V kotu zapazite človeka, kakršnega v svoji skromni domovini še niste videli. Ves sključen sedi, prilično oddaljen od sopotnikov; na njegovem usnjatem, rumenkastem obrazu je razlito vse polno misli in računov. Lasje mu vise v svedrcastih kodrih preko ušes po licih. Njegove ostre oči se mnogokrat zazro skozi okno na rodovitno polje in večkrat se potrese njegov život, odtrkne njegova glava, zabingljajo svedrcasti kodri, kakor v nevolji, da Bog v starih časih tudi te blagoslovljene zemlje ni obljubil Abrahamovemu rodu. No, kmalu ste se nagledali poljskega žida. Dolgočasno, skoraj zanikarno vam postane v duši. V kot se stisnete, oči zaprete. Nekaj časa še uživате svoje notranje duševno življenje, sanjariate o daljnih in vam tako bližnjih stvareh naposled vam dremota prileze na trudne oči.

Pa le ne mislite, da so ti kraji tako pusti, kakor se vam zde, ko jih opazujete iz kupeja. Poskusite enkrat pa se poučite o njih na mestu. Saj ste med Slovani, še predno prispe železnica na Moravsko. Pridite enkrat po zimi, pred pustom, ko se vrše veselice, pa se ustavite v Ogrskem Gradišču, Napajedlah ali Prerovu, pa idite na primer zvečer pogledat na selški ples. Plačajte vstopnino in vstopite v gostilniške prostore. Ljudstva tam najdete kakor klasja na polju, ker veselica je prirejena v prid Šolske Matice. Le to vas prosim, nikar ne govorite nemški, ker tukaj se s tem nikomur ne prikupite. Prišli so časi, ko oblije Slovana rdečica, ako se mora s Slovanom razgovarjati v nemščini! Govorite v svojem maternem jeziku, kakor vam ga je Bog dal in slovnica, s tem nastopite kot slovanski gost in zelo se vas obvesele. V duši čutite, kako vas vse občuduje. — Nekateri vas smatrajo za Poljaka, ker Poljaki so jim najbližji sosedi, a drugi slovanski naobraženi možje po prvih besedah vedo, da ste Jugoslovan. Vse strmi, pa gre šepet od vrste do vrste, od para do para, da se nahaja v njih sredi Jugoslovan. Posade vas na častno mesto. Nekaj slovanski izobraženih mož sede k vam. Ko ti zvedo, da ste „Slovinec“, zasije jim radostno presečenost na obrazih, ker prišel je k njim mož iz onega malega naroda, ki tako zvesto gre roko v roki s češkim narodom. Začne se izpraševanje in pogovor. Seveda se vrivajo malenkostna nespozumljenja zaradi različnosti v jeziku, pa to vašo zabavo oživi in osoli, ker vsi imate najboljšo voljo in željo, da bi se po bratovsko sporazumeli. Le vaša nemščina naj ostane lepo za plotom vaših zob, ker sicer se začno vaši novi prijatelji izpogledavati, gladiti brado in sukati brke, skrivajoč neko neljubo misel. Čeh ve, kaj ima pričakovati od sosednje Germanije, zato ne mara rabiti doma njenega jezika; Rus in Srb se nimata ničesar bati, zato se tudi doma rada pokažeta, če umeta nemški. Počudite se, kako gladko in zvonko teče tem ljudem njih rodni književni jezik, da jim nikdar ni treba pripletati tujih stavkov, besed in citatov, kar se često godi za slovenskimi omizji in celo v slovenskih časnikih. Še predno ste se dobro ogreli in pokrepčali, ste se že prepričali, kako dobro poznajo ti ljudje slovenske razmere in kako diskretno in taktno umejo govoriti o naših grdih stvareh.

Ogledate se. Mimo vas se šetajo koreniti ljudje obojega spola v najpestrejši narodni obleki. Gledate in gledate. Vaši prijatelji so uvideli, da ste se udomačili, odpočili in okrepčali. Povabijo vas v plesno dvorano. Ravno kar plešejo „besedo“ ob zvokih dobre so-

kolske godbe. Čudom se čudite. Kaj takšnega se niste nadejali. Ko da ste prišli majnika na bujno pisan travnik, kjer stoji glava pri glavi najrazličnejšega in najkrasnejšega cvetja in roževja in rahel spomladanski veter pihlja, pa se glava priklanja glavi, oko se žari v očesu in lepota prvorasle mladosti kipi v vseh teh pisanih bitjih. Slišali ste že nekoč nekaj o moravskih narodnih nošah, videli jih pa še niste. A nocoj jih vidite vse: one, ki jih je kultura, Bog ve zakaj, zatrla in one, ki še krase moravsko ljudstvo pri vsakdanjem delu in mu krepe narodno zavest. Dalje in dalje se razvija ples; plešejo zahradniček, kalamajko, šateček, cibulenko in druge narodne ples s primernim petjem. In o polnoči se prične veliki mazur. Važno se vse pripravlja nanj. Nalašč sta prišla iz Krakova dva dijaka akademika, da izurita mladino v tem impozantnem plesu. Prijatelji vas povabijo na galerijo, da bi bolje videli. Nekdo, ki pozna slovanski svet, vas opozori, da veliki mazur treba videti na poljski zemlji, v Lvovu ali Varšavi, kako ga umejo plesati Poljaki. No, vam tudi na češki zemlji ugaja vihar ni ples širokih sarmatskih ravnin.

Pa vi morda niste prijatelj plesov. Naj pleše sam kralj David v najpestrejšem staroizraelskem kostumu in v najlepših svedrcastih kodrih kar in kjerkoli hoče, vi ga ne marate videti in posnemati. Nič ne de, Morava vam nudi tudi drugih zanimivosti. Pridite sem po leti! Pridite, kadar vam moravska Slovač kaže svoje vinograde in polja, kadar „požehnáná Hana“ kipi pod zlatim klasjem, kadar spašnike na Valaškem in Kravarskem ožive velike črede živine. V Breclavi zapustite železnico, pa potujte na vozu ali peš poleg nje. V ljudnat poljedelski kraj ste prišli. Vasi so velike, čedne in imovite. glede na število prebivalcev nadkriljujejo marsikako slovensko mesto. Poprečno na vsaki dve uri naletite na mesto ali trg. Skraja je nekatero mesto še v nemškožidovskih rokah, n. pr. Breclava, Hodonin, dalje pa imajo vsa do Olomuca pristno češko upravo. Po zgodovinsko znamenitih krajih hodite. V temo ostanejo skriti dogodki velikomoravske države in delovanje slovanskih apostolov, a jasno se črtajo na zgodovinskem pozorišču boji Otokarja z Rudolfom, Jurja Podjebrada z ogrskim Matjašem, navali Tatarjev, Švedov, Francozov in Prusov. Husitje so tu bili svoj težki boj za novo uredbo življenja. Sem so z Ogrske udarjali Turki, tod so poljske vojske hitele Dunaju na pomoč; Napoleon je peljal tod svoje mnogojezične legije na Rusko. Za časa verskega razkola se je skoro vsa Morava poprijela svobodnejše misli; celo olomuški kapitelj je

bil prepojen z novimi idejami in tudi oni, ki je sedel na mogočnem stolcu sv. Metoda. Potem je prišla protireformacija in ž njo znani vseobčni grabež v imenu svete Kristusove vere. Mnogo krvi je teklo na tej blagoslovljeni zemlji. Na zapadu je bila Morava najbolj slovanska zemlja; več stoletij je bila tu češčina uradni jezik, tudi v ponemčenih mestih, kar izpričuje premnogo starih čeških listin. Plemenite slovanske rodbine so tod cvetle: Kravarji, Cimburki, Žerotini in mnogo drugih.

Dosti vtiskov dobite na Moravskem in marsikaj vidite in slišite, kar pobudi vašo slovansko zavest. Zdi se, da na Moravskem bojni krik ne sme utihniti. Tudi dandanes se tu bojujejo. Kakšen vrišč je bil jeseni 1899. leta po preklicu čeških jezikovnih naredb, koliko hrupa napravijo vsake volitve, celo navadni izleti sokolski in nemški do kraja razburijo kri. V vsakem mestu kipi narodnostno sovraštvo in navdušenje, pa tudi po vaseh na narodnostnih mejah je živo. Ko je po belogorski bitvi češki narod padal in padal, je postala Morava nemški eldorado, „Musterland“ so jo imenovali Nemci. Sedaj se ta nemški vpliv na vseh straneh krha in ruši. Čehi pravijo, da je Morava glede na narodno probujenost zapostala za petdeset let za svojo posestrimo, kraljevino Češko. Do pičice velja to le za ono pokrajino, ki se razteza ob ogrski meji, za Valaško in Slovaško, kjer prebivajo Čehi brez nemške primesi. Tam ni narodnostnih bojov, mir tam kraljuje in romarstvo je v najlepšem cvetu; v ostali, zapadni Moravi se pa z velikim naporom in razburljivo naglico dela, da se popravi zamujeno. Mnogo mož je pri delu. Poleg domačinov se trudijo na polju prosvete in napredka mnogi delavci iz kraljevine. In glej — ti delavci so zadeli že na odpor pri neki stranki, ki gotovo hoče tudi narodovo blaginjo, pa noče takšne, ki bi bila zanesena iz „husitske“ kraljevine. To je stranka olomuškega nadškofa, iz katere se je že oglasil v češkem jeziku pisan list, oznanjujoč seperatizem s trditvijo, da na Moravskem ni Čehov, ampak so sami Moravci, in da so iz kraljevine priseljeni Čehi husitje in tujci, ki tu dražijo, mamijo in slepe dobro moravsko ljudstvo. Pa zdravi češki misli takšen nezmisel ne more škodovati. Da, nov duh veje iz kraljevine in ta kmalu izpodrine staro, ves narod uspavajoče geslo: moli in delaj! Na njegovem mestu pa se zasveti nauk, v katerem je tudi molitev, ki časti Boga in človeka, geslo: delaj in misli! S kakšno žilavostjo in vztrajnostjo se tu dela! Znano je, koliko store Čehi za šolstvo in da ima vsaka vas poslopje, ki nadkriljuje vsa druga poslopja, tudi župnišče, in to je

narodna šola. Kjer dežela ali občina noče ustanoviti češke šole, loti se dela narodna podjetnost, ki se ne zadovoljuje samo z otroškimi vrti in ljudskimi šolami, ampak ustanavlja tudi srednje šole. Na primer: v Olomucu je bila češka realka živa potreba, saj je imela ondodna češka gimnazija več dijakov nego nemška gimnazija in realka skupaj. Pa država nič, dežela nič, občina nič, ker povsod še gospodarijo Nemci. Tu je umrl pred tremi leti rodoljub Stejskal — ime tega preprostega moža naj bi si zapomnili vsi Slovani — ki je zapustil šolski družbi svojo hišo, in Čehi so v njej odprli 1902. leta prvi razred svoje realke, v katerega se je vpisalo precej 96 učencev. Hanaške občine so obljubile svojo pomoč in tudi izdatno prispevajo. Lansko jesen pa je že dežela sama morala obljubiti, da prevzame to realko. Tudi druge srednje šole so vzdrževali in še vzdržujejo Čehi sami, istotako dve višji dekliški šoli: Vesno v Brnu in Pöttingeum v Olomucu; niti kraljevina nima tako dobro urejenih dekliških šol.

V tem je Morava res daleč za kraljevino, da v deželnem zboru še vedno vladajo Nemci, dasi ima le prav slabo tretjino Nemcev, torej primeroma manj, nego jih ima Kraljevina. Pa vlada je umela volilne okraje tako razpredeliti, da je potisnila češko prebivalstvo v manjšino. Kaj bi bil dal Dunaj, ko bi bil mogel moravsko mejno grofijo odtujiti za večne čase češki kraljevini! No, danes morda nekateri na Dunaju že vedo, da bi ne bilo slabo za Avstrijo, ko bi bil ves cislitvanski sever od Čeremoša pa do Šumave v slovanskih rokah. Le en zgled, kako so razdeljeni volilni okraji za državni zbor. Svoje dni, ko se je delala volilna geometrija, sta imeli mesti Olomuc in Prostějov večino nemških glasov. Da bi ostala ta večina za večne čase neporušljiva in da bi češki Prostějov za vedno se pogreznil v nemški večini, so vtaknili Nemci v to skupino še nekje daleč ležeče mestece Nemški Brodek, ki šteje 64 samih nemških glasov. Pa račun se jim je skazil. Prostějov je v zadnjih desetletjih silno narastel, se dvignil v industrijsko mesto, otrešel se nemške uprave in zdaj odločuje v skupini imenovanih treh mest s svojimi češkimi glasovi; olomuških čeških glasov, ki tudi od volitve do volitve rastejo, že ne potrebuje več. To pa hudo peče olomuške Nemce, da zastopa njih mesto v državnem zboru češki poslanec, in zelo radi bi se iznebili Prostějova, ki so ga svoje dni samooblastno potisnili v nemško skupino. Želel bi, da ste bili v Olomucu pri zadnjih državnozborskih volitvah! Videli bi bili nepopisno navdušenje na eni, neznanski srd na drugi strani. Ob desetih po noči se

je objavil izid volitev. In takrat je zahrumel po ulicah klik: Naši so zmagali! Največ navdušenja so kazali ljudje, ki nimajo nikakih državljanskih pravic in ne volijo, namreč posli in stare babe. In videli bi bili nemško gospodično, kako je s solzami v očeh in s tresočo besedo tožila, da so Nemci propadli. Četudi ima Olomuc v državnem zboru češkega poslanca, vendar olomuških Čehov volitve še niso popolnoma zadovoljile: nekaj židov in renegatov trgovcev, ki živijo od češke okolice, je volilo z nasprotniki ali se pa ni udeležilo volitev. Zato so sklicali Čehi na prihodnjo nedeljo 25 ljudskih shodov v češko okolico in 50 doktorjev, časnikaarjev in pisarjev je hitelo oznanjati po okoliških vaseh, kdo je v mestu škodljivec češkega naroda. Takšni shodi se prirejajo po vaseh po vsaki krivdi, ki se zgodi Čehom v ponemčenih mestih. In nobena stvar ne imponira Nemcem toliko kakor škoda v trgovini. Moravska dela Nemcem velike skrbi, ker tukaj jih čaka neizogibna izguba. Če Nemci že zdaj toliko vpijejo po časniki, ako izgube kakšno mesto, koliko bo vpitja, kadar pride deželna uprava v češke roke! To se, kakor vse kaže, kmalu zgodi in takrat si marsikaka gospodična obriše solzo jeze in sovraštva.

Pa pustimo narodnostne boje na strani; v njih je mnogo krutega in barbarskega. Dal Bog, da pride doba, ko potihnejo in pravica in ravnopravnost zavladata na vseh straneh! Idite z menoj v mirno hanaško vas! Prijazno stoji na ravnini in že od daleč se blešče njene bele hiše. Preko polja greva, v katero je priroda položila neizčrpljive sokove, in mimo travnikov, ki se jim vidi, da jim Hanak ni pustil razvijati se po božji volji, ampak je posejal vanje rastline in zelišča, ki dajo živini krepko in dišečo hrano. Dosti ljudi je na polju in marsikak voz naju sreča; vsak je vprežen z iskrimi gosposkimi konji, za katerimi bi večče oko vojaškega remontnika z veseljem pogledalo. Pred vasjo naletiva nemara na veliko čredo gosi in rac, ki se pasejo na oskubenem pašniku, na požeti njivi, ali pa gagajo in brbajo po blatnatem potoku, umetno razširjenem v lužo. V vasi sva. Same lične hiše, lepo v neprekinjeni vrsti kakor v mestu; po večini so pobeljene, novejšje so pa tudi rdeče iz žgane opeke, neometane, kakor je zdaj šega po mestih in vaseh gori v Nemčiji; vse gledajo na cesto ali na ulico, ker njih pročelje je tako prikupljivo, da jim ga ni treba skrivati v kakšno temno in nesnažno dvorišče. Ako ste radovedni in mimogrede pokukate skozi odprta okna, zapazite semintam fine okenske zavese ter pregrinjala, in če vam rože na oknih ne branijo pogleda v sobe, zagledate hišno

opravo, ki bi lahko stala pri gospodi v stanovanju. Mirno krasne „Narodne škole“ greva, pa vzdihneva: Ko bi se pri nas na Slovenskem toliko moglo dati za šolo! Napise vidiva v vasi, ki kažejo blagostanje in napredek: tu je selska parna mlekarna, tam bralno društvo, tu je posređovalnica za nakup poljedelskih strojev in obenem delavnica za njih: poprave in zopet tam se delajo tvaružki ali kvargeljni, ki pod francoskim imenom „formage du N.“ nosijo slavo hanaške vasi daleč po svetu. Dve, tri gostilne vidiva; ni jih preveč za tako razprostrano vas. Vsekakor bo treba stopiti v eno, da do kraja pregledava hanaško vas. Kateri bi dala prednost: Češki kroni, Češkemu levu ali Moravski orlici? Odločiva se za Češko krono, ki se sveti sredi vasi, blizu šole in cerkve. V čisti in zračni sobi sediva pri postranski mizi; ob steni visi nekaj časnikov, v veliki omari je shranjena majhna knjižnica z Ottovim naučnim slovníkom, na steni mapa čeških dežel, slike narodnih buditeljev in iz domače zgodovine. Jezik se razvozla, pogovor se nama vname od sladkosti življenja in od njega težav. O napredku in blagostanju čeških kmetov se pogovarjava in vmes prepletavava slabe novice, ki ste mi jih prinesli iz domovine, temne slike, ki plaho gredo raz jezik, o revščini, izseljevanju, o mlačnosti in podivjanosti in o ilaku ter propadanju na jezikovnih mejah. Tako se nama je razvil dar govora, da govoriva že tudi z rokami. V tem se gosti zbirajo pri veliki mizi sredi sobe. Zvedavo se zdajpazdaj najine oči obrnejo nanje, in tudi oni se radovedno ozirajo na naju, ker slišijo, da tako živo besedujeva v jeziku, ki jim le napol razumljiv zveni na uho. Ne traja dolgo in glava te družčine stoji pri najini mizi. Priljučno se predstavi — vaški nadučitelj — ter naju povabi, da prisedeva k veliki mizi, da bo večja družba. Preseliva se, ker žetiva, da bi se seznanila s hanaškimi ljudmi. Same Hanake imava okrog sebe. Čitali ste nekje, da so Hanaki čvrsti, samozavestni, ošabni ljudje, ki prezirajo tujce in se le med seboj ženijo, ki se s ponosom trkajo na prsi, rekoč: Mi smo Hanaci! No, samozavest ni slaba lastnost in tujca, posebno žida korenito odganja. Kmalu se prepričava, da Hanaki niso več narod, obdan s kitajskim zidom. Med dostojnimi ljudmi sediva, med ljudmi, ki so razen nadučitelja in učitelja vsi kmetje, pa kažejo dostojnost in neko inteligenco v vedenju, besedah in na obrazu. Ko bi nadučitelj ne bil prepričan, da ima same izobražene kmete pri sebi, ne bil bi naju povabil medoje. On je prva oseba v vasi, izobražen, vesten gospod, visoko spoštovan in dobro plačan. Čehi vedo, da ima on prihodnost naroda v rokah in v svoji glavi. Zopet

se vname pogovor. Oni naju izprašujejo odkod in kaj in o naših krajih, midva izkušava prodreti v njih življenje, mišljenje in delovanje. Hvaliva jim naše vinorodne gorice, o naših peščenih pašnikih, iztrebljenih gozdih in plitvih njivah govoriva spoštljivo, a do navdušenosti se ne moreva povzpeti, o naših turistovskih športih govoriva previdno, ker bi jih Hanak krivo razumel. Vsa družba naju z zanimanjem posluša in gleda, naposled reče nadučitelj: „Vsak po svoje in kar more“. Odkrito poveva, da sva šla čez polje zato les v vas, da vidiva, kako se živi in gospodari na toliko slavljeni Hani. To je nadučitelju voda na mlin, in odstavkoma zveva od njega vse, kar želiva. Pripoveduje nama, da deluje že trideset let na Hani in da pozna to pokrajino kakor svojo dlan. V prejšnjih časih so se sosedu norčevali iz Hanaka, da mu je dobra „bochta“ nad vse na svetu, a dandanes se mu več ne more očitati tesnosrčen lokalni patrijotizem, ker poleg svoje žirne pokrajine, ki ga živi z masnimi kolači in buhtami, ljubi tudi svojo širšo češko domovino in mnogo žrtvuje za češko idejo. Da nama dokaže svojo trditev, pokaže na tri tablice, ki vise v kotu gostilne na steni. Razlaga nama, da so v onih tablicah diplome, katere pošilja osrednja Šolska Matica vsakemu, ki je daroval 200 K v šolske namene. Kolikorkrat se pošlje 200 K, tolikrat pride diploma. One tri tablice so last vaških fantov — mladeničev — ki imajo pod tablicami svojo belopogrnjeno mizo, pri kateri se shajajo zimskih večerov. V teku zadnjih šestih let so mladeniči med seboj nabrali 600 K, in prišle so diplome, ki so se vtaknile v tablice in na slovesen način obesile na steno, da pričajo o narodni zavednosti in požrtvovalnosti vaše mladine. Poleg tega so pa lani poslali 200 K za narodno gledališče, ki se stavi v Brnu. „To so vrli mladeniči, kaj? Letošnjo jesen pošljejo zopet svetovaslavski dar v Prago,“ pristavi z zanosom nadučitelj in oči se mu radosti svetijo. Dalje pravi, da se je občina zavezala prispevati za češko realko v Olomucu po 200 K na leto, dokler realke ne prevzame dežela, in da je šlo lani iz vasi vsega skupaj 500 K za šolske namene, deloma v Prago, deloma v Olomuc. Midva poslušava te reči, potapljava oči v mizo in nekaj naju zbada v srce, neprijetna zavest, da nisva bila napram slovenskim narodnim potrebam tako darežljiva in požrtvovalna, kakor so ti kmečki ljudje, ki sede poleg naju. Nikakor ne moreva drugače, pa poveva, da se ume tudi v slovenskih krajih apelirati na radodarnost selskega ljudstva in da župnik v izpodbudo z lece pove, koliko so darovali fantje in dekleta, koliko moške in žene zadnje štiri nedelje pri darovanjih za cerkvene po-

trebe in v tekmovanje primerja, koliko je prišlo pri sosednji župniji v dar od istovrstnih ljudi. Hanaki se pomembno spogledujejo, in ko hvaliva veličastvo naših cerkev, kimajo z glavami, češ, pobožni ljudje ste doli; to je dobro. O naših šolah pa modro molčiva. Nadučitelj pa reče: „Ko bi Čehi imeli par amerških milijonarjev, pa kaj stavim, da jim eden ali drug takšen milijonar na svoje stroške postavi vseučilišče na Moravi, tako se je uveljavil pri nas nazor, da je ono, kar ima posamezni človek odveč, last celokupnega naroda. Morda pride čas, ko se bomo tudi z amerškimi milijonarji lahko ponašali.“

Kmalu se zasučē pogovor na gospodarske stvari in o samih številkah se plete beseda. Danes se gospodarji zbirajo v gostilni zato, da prenarede pravila vaške zavarovalnice za govejo živino, na katero so med seboj tako zavarovani, da plačuje vsak živinorejec od živali, ki je nad 6 mesecev stara, v zavarovalnično blagajno po 50 vinarjev na leto od vsakih 200 K cenjene vrednosti zavarovanega živinčeta. Ako se žival poškoduje ali pogine, se nagradi 80% škode. Vsako četrto leta se živina na novo ceni. Kakor se je izkazalo v zadnjih štirih letih, je oni prispevek po 50 vin. prevelik, zato ga hočejo nocoj znižati na 40 vin. Blizu 500 komadov živine imajo zavarovane. Dalje imajo v vasi govedorejsko društvo, ki je poskrbelo za to, da se je uvedlo žlahtno bernsko pleme in se v vasi več ne vidi mnogovrstna marogasta živina različnih plemen. Nadučitelj vse natanko ve in pozna, ker v vaškem živinorejskem in v krajnem gospodarskem društvu je odbornik in vesten činitelj. On ve, koliko je konj v vasi, koliko goveje živine, koliko stotin gosi in rac se proda na leto na Dunaj, koliko voz sladkorne repe se pridelja, koliko ječmena gre iz vasi v pivovare. Prijetno ga je poslušati. Za časa sladkorne krize je imel že svoj načrt, kako obvarovati kmete reparje škode pri njih gospodarstvu. V vasi sta dve društvu parnega mlatilnega stroja. Oba stroja veljata 9000 K. Vas šteje 53 celih neporušenih posestev. Hanaki svojih posestev nikakor nočejo deliti in nočejo imeti polkmetov v občini. Prigodilo se je pred nekaj leti, da je hotel vaščan na drobno prodati svojo kmetijo, a sovaščani so mu napravili obstrukcijo s tem, da so mu na dražbi ponujali prav nizke cene za posamezne parcele, tako da je moral umakniti prodajo na drobno in je potem celo posestvo za par tisočakov draže prodal enemu samemu prekupniku. Domače pivo pijejo, ki jim izborna tekne. V sosednji vasi je selski pivovar in v poldrugo uro oddaljenem mestu zopet eden. Trezni, delavni in za blaginjo

vaščanov vneti nadučitelj nama nadalje slika blagostanje v vasi, ki ga s svetom in dejanjem sam pospešuje. Treba, da vzameva svinčnik in piševa, sicer si vsch številc ne moreva zapomniti. V posesti vaščanov se nahaja okolo 300 akcij samih narodnih podjetij, namreč treh selskih cukrovarov, dveh pivovarov, sladovne v Prostějovu, žganjarne v Litovli, selske tovarne za umetna gnojila v Prerovu, in Narodnega doma v Olomucu. To znaša okroglih 60.000 K, ki so založeni v narodni prospeh, pa to iz ene same vasi na Hani!

Poslušava o razvitku na kulturnem polju. V vasi je društveno življenje razvito skoraj kakor v kakšnem mestu. Svojega Sokola ima in župan sam mu je starosta. Pri Sokolu je „prednaškovi odbor“, ki skrbi za predavanja v zimskem času. Govornik se navadno povabi iz bližnjega Olomuca. Seveda je tudi gasilno društvo v vasi, odbor osrednje Šolske Matice in javna knjižnica, ki po posebnem odborniku vsako nedeljo od ene do treh popoldne izposojuje knjige in jih nazaj sprejema. V nečem je probujenim vaščanom izpodletelo: hoteti so zasnovati društvo, ki bi prevzelo v ohrano neko revno gorsko vas na narodnostni meji v severni Moravski, kateri je pretila nevarnost nemškega navala; pa ta ideja se ni mogla dodobra oživeti. Neko društvo je v vasi, ki naju še posebno zanima, in to je Omladina — društvo mladeničev. Vsak gospodarski sin plačuje v društveno blagajno na leto po 2 K, hlapec po 1 K. Kdor to plača, ima za društvo volilno pravico; volijo se pa v Omladino starosta in trije svetovalci. Namen društvu je, paziti na red v mladini in ga ohraniti; zanj je starosta odgovoren županstvu. Vsako zimo priredi veselico v večjem obsegu. Včasih se priredi tudi domača zabava v kakšni hiši, kjer imajo za možitev godno hčer. Mladeniči nakupijo mesa, ki se pripravi v dotični hiši, vse drugo prida gospodinja; pa večerjajo, na kar gre vsa družba v gostilno k poštemu plesu. Velik red vlada v mladem svetu. O pretepih in pobojih ni nikdar slišati, tudi ponočni mir se ne kali z vpitjem. Občinski tajnik ima spominsko knjigo ali dnevnik, kamor zapiše vse važnejše dogodke, ki so zadeli vas. In tam se bere, da je pred več leti župan kaznoval starosto Omladine z denarno globo in sramoto, ker je mladina zakrivila neko nerodnost. Hanaki so zelo napredni ljudje: nove gospodarske stroje kupujejo z veseljem skoraj kakor otroci igrače; pa tudi konservativni so: v cerkev hodijo, kolikor je prav, in kadar zvonijo angelovo češčenje, se vsak odkrije, četudi ne moli vselej.

Nadučitelj prinese iz knjižne omare debelo knjigo, časnik „Selské Listy“ 1900. leta, kjer je v podlistkih med drugimi opisana

tudi njegova vas. Ker misli, da bi mu sicer morda ne verjela vsega, pa bere iz časnika, koliko prihaja časnikov v vas. Strmiva, ko dozveva, da dobiva vas, ki šteje nekaj nad 1000 duš, 131 iztisov različnih listov, in sicer prihaja Český zvěrolekař (živinozdravnik) v 22, drugi gospodarski listi v 35, politični časniki v 56, revije v 6, humoristični in ilustrovani listi v 12 iztisih. Tri kmečke rodbine prejemajo najdražje češko delo, monumentalni Ottov naučni slovník, ki bo stal več sto kron, ko bo dovršen. Tudi „Vlastivěda moravská“, ki jo izdaja muzejno društvo v Brnu, obširno znanstveno in narodno delo, se nahaja v dveh hišah. Koliko pride še posebej v knjigah duševne hrane v vas, to ni znano, vsekakor pa mnogo. In nadučitelj pravi, da vaščani tudi pridnočitajo, kadar je čas za to. Dosti mladih vaščanov pohaja mestne šole, največ gospodarske in gospodinjske. V gospodarskih šolah se je učilo 12 gospodarjev in sedaj se izobraža 10 deklic na gospodarski šoli v Kroměřížu. Hanaki se neradi ločijo od svoje domače vasi, od svoje rodovitne zemlje in jim tega tudi treba ni, zato ne tiščijo preveč v srednje in visoke šole. Vendar je pa lepo število izšolanih vaščanov, ki delujejo kot učitelji, duhovniki in uradniki. Nadučitelj ve imena vseh teh na tujem živelih imenitnikov, ponosen je nanje, ker je on večinoma vsem prve kali znanja zasajal v mlada srca, še bolj pa zato, ker se ni eden ni izneveril svojemu narodu.

Tako sva se poučila o hanaški vasi, in ker se dela večer, še treba odpraviti na obratno pot. Nekdo vrže droben novčič v orkestrijon, ki stoji v kotu za durmi, in narodna himna „Kde domov můj“ zadoni po gostilni. Hvaležno pogledava nadučitelju v stare, dobre oči ter se posloviva; kmetje spoštljivo vstajajo in stiskamo si desnice. V rdečem žaru tone solnce za nizkimi češkomoravskimi mejnimi hribi, ko korakava čez polje blagoslovljene Hane nazaj v mesto. Spotoma nekaj časa molčiva, kakor bi urejevala ono, kar sva videla in slišala. Potem se začneva živo pogovarjati o hanaški vasi, kateri prisodiva glede na napredek in blagostanje prvenstvo v vrsti avstrijskih vasi. Spomniva se naše ljube slovenske krjaveljske vasi, pa ji želiva, da bi kmalu otresla svoj stari srednjeveški značaj ter se pomaknila više gori v vrsto naprednih selišč.

Pridite na Hano, ako hočete videti umne in omikane kmete! Pravijo vam: Bodite kozmopolit! Dobro. Slovanski svet je tako velik, da ste v njem lahko kozmopolit: vse v njem vidite in vsega se naučite.

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

2. Izlet na Radhošt.

ripravljal sem se na pot na Radhošt, kakor se pripravlja pobožni romar, ki hoče počastiti oddaljeno božjo pot: izprašuje tiste, ki so že bili na oni božji poti, o vseh podrobnostih, ki se tičejo romarske duše in telesa, da bi vse natanko vedel kako in kaj in da bi mu bili znani vsi tisti tuji kraji in pota, ki vedejo tja. Poiskal sem to goro na zemljepisni karti, čital sem o njej, kar sem našel tiskanega. Nekateri turisti vedo, da je takšno pripravljanje na pot velik duševni užitek, mnogokrat večji užitek nego pot sama. Evo vam, kar sem posnel iz kart in knjig.

Gora Radhošt stoji v severovzhodnem kotu Moravske blizu tam, kjer je meja Moravske, Šlezije in Ogrske. Moravsko ljudstvo deli Moravo na več pokrajin, katerim ne ve natanko določiti mej. Moravska Slovaška leži na jugu ob nižjeavstrijski in ogrski meji nekako do Vlarskega prelaza; na severu Slovaške, vedno ob ogrski meji, se razprostira gorato Valaško, zatem se poteza Kravarsko noter v Šlezijo; tam, kjer se Reka Morava v svojem gorenjem teku vali po rodovitni ravnini, leži „požehnáná Hana“. Radhošt, ki je 1130 m visok, leži še na Valaškem v Karpatskem pogorju, ki se imenuje tudi Bezkid; njegova severna plat pa gleda že na zemljo kravarsko. Ime je dobila gora po staroslovanskem maliku Radegostu, čigar kip je stal na gori.

Vse to sem videl na papirju; vmes v to učenost pa so mi prihajale sanje o moji mladosti, katere del sem preživel onostran Karpatov, kjer nosi temni Vah na svojem hrbtu tatranske lesove v veliko Donavo. Mrtvo s papirja se je spojilo z živim moje misli in čimdalje jasneje je vstajala mladost s svojimi bolečimi tugami in kratkimi radostmi in marnimi nadami. In zaželel sem videti vsaj od daleč ono gorovje, pod katerim sem svoje dni toliko sanjaril in hrepenel po naših domačih gorah.

Lansko binkošno soboto popoldne sem se odpravil na pot v Karpate. Železnica je imela tisto popoldne mnogo popotnikov; na odpust gredoči vojaki so zapeli na vsaki postaji; vmes se je oglašala Marijina pesem romarjev, ki so šli na Hostin. Ti romarji so bili iz

južne Moravske in večinoma v narodnih nošah. Ugajalo mi je to pisano, glasno ščebetajoče, veselo ljudstvo; zato sem se namenil, da pojdem za njim. Na Hostinu sem bil v prejšnjih letih že tudi, pa sem ga želel še enkrat posetiti. Ta gora je znana po pesmi „Jaroslav“ v kraljedvorskem rokopisu.

V zemlji, tam kjer Olomuc vladuje,
tamkaj stoji gora nevisoka,
nevisoka, Gostajnov ime ji;
na njej Mati božja čuda dela —

Tako poje ta lepa pesem, ki je, kakor trdi moravski zemljepisec Gregor Volný, kateri je pisal pred sedemdesetimi leti in je pesem v nemškem prevodu vrnil v svoj obširni zemljepis, zelo povzdignila slavo hostinske božje poti in do pike potrdila in podkrepila v zgodovinsko dejanje nekaj, o čemer je dotlej govorilo samo ustno narodno sporočilo in pa narodne pesmi, namreč boje kristjanov s Tatarji l. 1241. v okolici Hostina in na Hostinu samem. Danes se že ve, da kraljedvorski rokopis ni drugega dokazal nego Hankovo genijalnost.

Bilo je že zvečer, ko sem na postaji Bistrici pod Hostinom stopil z romarji z vlaka ter šel v Bistrico, da si poiščem prenočišča. Pa v mestu je bilo toliko romarjev in turistov, da v gostilnah ni bilo dobiti stanovanja. Naposled mi je založenski gostilničar preskrbel posteljo pri nekem godcu, ki je imel na razpolago sobo za boljše vrste romarjev, kadar niso mogli vsi ostati v Založni.

Zelo me je zabaval tisti hripavi godec rdečkastega nosu in mokrih, izpitih oči, oboroženih z velikimi naočniki. Čakal me je bil nekje v gostilni, dokler nisem povečerjal. Ko sem bil zaželel iti spat, se je odtrgal od nekod, kakor bi bil prilezel izpod soda, toda napit kakor snop. Opotekaje se me je pozdravil. Ko sva se bila sporazumela, kakšne želje so med nama, sva po temi jadrala na njegov dom. Na potu sem ga moral večkrat prijeti, sicer bi se bil zvrnil v jarek. Tudi svojega doma ni mogel precej najti. Imeniten človek! No, sem si mislil, to-le bo prijetno prenočišče. Opravičeval se je, da so zvečer godli na mestnem trgu v proslavo binkoštnih praznikov, kar mu je dalo povod, da je pil, obenem se je pa tudi zatožil, češ: neumna gos vselej najde svoj dom, človek pa ne. Pripeljal me je v čedno sobo, kjer sta stali dve postelji. Čudno, doma se je precej iztreznil, menda iz strahu pred svojo zakonsko polovico, ki je v neki sosednji sobi hrumela in hreščala kakor žival, predno ugrizne. Godec je bil

zelo zgovoren in vljuden; ni me pustil samega, čeprav sem se začel precej slačiti. Pokazal mi je album in v njem svojo fotografijo iz mladih let, podobo slokega, divje zročega korporala. Z zanosom mi je pravil, da je obhodil vso češko kraljevino. Povedal mi je, da je 1897. l., ko so bili v okolici veliki vojaški manevri, bival v njegovi sobi visok vojaški dostojanstvenik, ki ni maral postelje in je spal na zofi. Pokazal mi je na ogromno zofo, stoječo pod oknom. Spoštljivo sem pogledal na tisto zofo, ki je bila pregrnjena z belim prtom, menda da bi je prah ne onečastil. Povabil me je, naj sedem na historično ležišče, pa si nisem upal. A za steno je vedno bučalo, kakor bi hrumel oddaljen hudournik. Da bi zabaval svojega uglednega gosta — ogovarjal me je vedno „vzácný pán“ — mi je prinesel kup razglednic, na katere je bil zelo ponosen, ter jih razprostrl po mizi, češ: raduj se, vzácný pán! Pa sreča v tisti pozni uri ni bila na njegovi strani, ker zdajci je začela pojematí luč in čez nekaj trenutkov je bila črna tema v sobi. Naglas sem se zasmel temu srečnemu priključku. Legel sem v posteljo. Godec je še vedno stal v sobi. Menil sem, da se boji žene, pa bo spal v moji sobi na drugi postelji ali pa na zofi. Spanec mi je že zelo motil trudne oči, ko zaslišim iz teme godčevo vprašanje: „Oprostite, vzácný pane, — odkod ste doma?“ Aha — sem se domislil — tista Slovanu prirojena radovednost mu ne pusti iz sobe, predno ne ve, odkod je njegov gost. Spomnil sem se, da me je prej pri luči tako pazno gledal v obraz, kakor bi hotel z njega razbrati vse ono, kar človeku napišejo v potni list. In moja hroma češčina ga je motila in ni vedel, v kateri češki kot bi me dejal. „Iz Krajine sem, če veste, kje je to?“ sem mu snažno odgovoril. „O, vem, to je tam za matičko Prago, kaj ne?“ je dejal tiho. „Da, daleč za matičko Prago, tam, kjer se Sava zлива v Vltavo“, sem odgovoril izpod odeje ter se prevrnil na hrbet. Ta odgovor, dasi ni bil nič duhovit, mi je pregnal spanec. Smejal sem se sebi in godcu, ki se je, dobivši zadovoljivo pojasnilo, tiho splazil iz sobe. Dolgo je še bučalo za steno kraj mene pritajeno kakor grom za goro in žal mi je bilo godca. Čemu sem se norčeval z dobrim človekom, kateremu je, kakor vsakemu pravemu Čehu, Praga središče vse širne zemlje!

Ko sem se hotel ob petih zjutraj odpraviti na pot, čakala sta me gospodar in gospodinja v veži, oba že praznično oblečena. On se mi je zdel za svojimi velikimi naočniki zelo resen in miren; važno je naredil, gibaje z glavo, par poklonov „vzácnému pánu“; ona me je vprašala za moje zdravje in kako sem spal, na kar sem po pravici

pohvalil posteljo in se odkritosrčno zahvalil. Njen glas je bil mil in njen govor se je znatno prelival v petje — nekaka posebnost češkega ženskega govora. Kako da je takšen rahel glas sinoči tako rohnel za steno! Na njenem obilnem licu pa sem zapazil one črte togotnosti in nespravlјivosti, ki jih rabijo slikarji, ko predstavljajo tisto parko, ki nam hoče prestriči nit življenja. Ponudila mi je še kavo in hvaležno sem jo sprejel. Spoštlјivo in obenem prisrčno sta mi ta postrežlјiva človeka želela vseh prijetnosti na pot.

V tistih blaženih jutranjih urah, katere je zdravemu človeku tako prijetno živeti, pa jih mestni človek navadno prespi, ko je glava vedra, noga izpočita, duša polna misli in sanj in je mrka skrb ostala doma v tesni sobi, v tistih blaženih jutranjih urah sem korakal v hostinsko goro. Ta gora je visokosti naše Šmarne gore in stoji v karpatskem predgorju, ki sega noter do reke Morave. Romarji jo imenujejo Sveti Hostin in kot božja pot je prva za Velehradom. Kakor sem že omenil, je romarski obrt v vzhodnem delu Morave v bujnem cvetu in Slovaka, moravskega in ogrskega, v romanju ne prekosi noben narod. Ti ljudje se poslove včasih za cele tedne od domače vasi, pa potujejo, potujejo. Noter v Čenstohov na Poljsko in v Vamberice v Pruski Šleziji gredo in spotoma obero Velehrad, Štípo pri Zlinu, Hostin, Sveto goro pri Olomucu in vsako cerkev, kjer vedo za svetnika, ki je kot dober pomočnik na glasu. Posamič ne hodijo, dolgočasno bi postalo romarju samemu, četudi mu je Bog vedni tovariš, ampak zbere se jih po več iz vasi, pa gredo za križem ali cerkvenim banderom, včasih tudi z godbo na pot. Ti „poutníci“ zbujaajo posebno v mestih dosti pozornosti in marsikdo pravi, da so ti ljudje najmirnejši in najzaneslјivejši element v državi. Seve, ko bi imela država same takšne elemente, bi bila zelo žalostna in revna, in ko bi na Moravi „husitstvo“ ne razganjalo te srednjeveške teme, bi dežela ne bila več v dobrih dveh tretjinah češka. Pa tudi romanje se da še opravičiti, saj ima svoj izvir v nagonu do kočujočega življenja, ki spi v človeku že od prastarih časov. Mnogokrat se smejejo Dunajčani tolpi Slovakov, ki v svojih belih haljinah in ozkih klobočkih potujejo preko Dunaja v Marijino Celje. Pravzaprav bi se meščani ne smeli smejati pobožnim romarjem, ker sami se dostikrat naveličajo svojega rojstnega mesta in vsakdanje dolgočasnosti pod domačo streho, pa jih domišlјija žene tja za gore za novimi, lepšimi vtiski in v sveto svobodo popotovanja.

Mojo dobro jutranjo voljo so na poti v goro motili premnogi lajnarji, ki so s svojimi cvilečimi tružicami piskali vedno isto Marijino

pesem. Ko sem prišel više, je lajna utihnila, ker težko jo je vleči v hrib; nadomestile so jo grozne harmonike, ki so s hreščečimi glasovi kazile sveti mir majnikovega jutra; tudi mimo dveh starcev sem šel, ki sta neusmiljeno drla nekaj, kar je bilo podobno goslim. Ti godci so sicer usmiljenja vredni siromaki, pa tako bogata dežela, kakor je Češka z Moravsko, bi lahko nekoliko omejila to beraško godbo, ki škoduje našemu ugledu pri tujcih. Ko sem se potikal pred leti ob meji saškega in češkega kraljestva, javljala mi je lajna že od daleč, kje je konec saške zemlje in kje se začenja češka. Tuji turisti so se posmehovali ubogim lajnarjem, ki stoje tam na razpotjih na češki strani, češ, tam se pričenja znano avstrijsko beraštvo. Hostinski godci me niso nič zanimali, ali romarjev sem bil vesel. Ker sta bila dva praznika, se jih je sešlo dosti na gori, dasi je prava sezona zanje šele med šmarnimi mašami. Mikali pa so me samo oni „poutničkové“ obojega spola, ki so prišli iz moravske Slovaške in so v gručah stali okoli cerkve. Sami delavni, trdi in koščeni obrazi, ki se z lepoto niso mogli ponašati. Ali te noše — raztopil bi se človek same radosti, ko jih gleda, in nagledati se jih ne more. Izpraševal sem pri posameznih gručah, odkod so. Bili so od Napajedel, Brec-lave, Hodonina, Kijova in Ogrskega Ostroga. Čital sem nekje, da je v tej narodni noši vsaka baba lepa, in skoraj je to res. Nekaj resnice je tudi v drugi trditvi, da je v vsakem slovanskem narodu dosti tuje neslovanske krvi, tatarske, bizantinske in germanske, samo Slovaki so čisti, brez tuje primesi. Gledal sem v ta pisani narod in na duši mi je bilo, kakor bi imel pred sabo lepo Uprkovo sliko.

Nekaj posebnosti Hostina naj postavim sem. Pod cerkvijo izvira izpod kapelice močan studenec, katerega bistra voda se odteka po umetnih kamenitih strugah in žlebih. Čudodelno moč ima studenec — pravijo. V onih žlebih si romarji in romarice umivajo obraz in noge, iz studenca pijejo. V bližini imajo prodajalci razpoložene cele skladanice steklenic, v katerih romarji nosijo čudotvorno vodo domov. Zaradi velike gneče se je nisem mogel napiti. Na prostor kraj cerkve drže široke kamenite stopnice, katere krasita kipa sv. Cirila in Metoda, postavljena v spomin prihoda svetih bratov v deželo. Na stopnicah je sprejela duhovščina in mnogo naroda cesarja, ki je dne 1. septembra 1897. l. prišel na Hostin. Ta sprejem predstavlja v živih barvah velika slika v obednici hostinskega hotela. Takrat je cesar položil tudi temeljni kamen razglednemu stolpu, ki stoji nekoliko više od cerkve sredi smrečja. V stolpu hranijo kozarec, ki je cesar iz njega pil čudotvorno vodo, dalje v posebnem okviru list

papirja, kamor se je bil podpisal „František Josef“, pero in tintnik, ki ju je rabil pri podpisu.

Cerkev je bila parkrat prezidana; sedaj stoji v podobi veličastne rotunde z lepo kupolo. Gotovo je tudi bogata. Veliki oltar ima sliko Matere božje, ki meče ognjene strele na tatarsko vojsko in šatore, naslikane v njenem podnožju. V cerkvi je bilo mnogo ljudi. Stal sem v njej ob steni in poslušal enostavno petje ljudstva: „Marija vitězná, dobrotivá, oroduj za nas! Marija! Marija!“ Mnogo sreče in utěhe sem slutil v srčni pobožnosti in vernosti teh priprostih ljudi. Gledal sem v kupolo, okoli katere se vije v velikih črkah napis: „Zdráva vitězná ochraň Moravy, zůstaň matkou lidu svému!“ In vedno se je razlegalo po cerkvi: Marija! Marija! Do solz me je ganilo, ko sem videl toliko revnih ljudi, katerim je v izobilju živeči svet tako malo dal — glej ono čudodelno vodo! — pa jih vabi v cerkve, da tam s takšno gorečnostjo prosijo božje pomoči. Naslonil sem se ob steno, a one gorke solze, ki jih je sugerirala melanholična pesem brez konca in izvila ljudska beda in se jih človeku ni treba sramovati, so mi kapale po licih. —

Popoldne sem bil zopet v dolini in vozil sem se naprej proti Frenštatu pod Radhoštom. Slišal sem, da je pot na Radhošt zloženejša od severne strani, od Frenštata, nego z južne strani, od Rožnova, zato sem hotel prenočiti v Frenštatu v gostilni pri Ježišku, ker so mi jo turisti večkrat hvaležili. S postaje Branke sem že videl Radhošt z belo kapelico na vrhu. Ves je bil oblit s solnčnim svitom, a nad njim so se kopičili vodeni oblaki. Rad bi bil ostal v Valaškem Medrečju, ker zelo me je mikalo to čedno mesto z mnogimi rdečimi strehami, ležeče v precej široki dolini na stočju vsetinske in rožnovske Bečve. Od tega stočja ima mesto svoje ime Mezíříčí, po slovenski Medrečje ali Medvođe. Pa mene je gnalo naprej k Ježišku. Vlak je hitel dalje okrog Radhošta v ozko, temno dolino, koder se razteza po obeh straneh notri do železniške proge mračno smrečje. Le tuintam se vidi njivica, vse drugo je gozd in pašnik. Tu je že pravi hribovski svet. Počasi se pomiče vlak navkreber. Kako dobro de ta gozdni vzduh in gorska priroda! Moj sopotnik, inteligenčen Čeh, kaže svoji gospe in svojim otrokom z roko proti severni strani; nekaj važnega razlaga rodbini — ime Palacký slišim. Vlak se ustavi, izprevodnik kliče: Hotzendorf — Hodslavice. Gledal sem, da bi videl to imenitno vas, ki je Čehom rodila Palackega, pa razen skromnega postajališča sredi širokih lesov nisem ničesar videl. Vas stoji v kraju za smrečjem pol ure od postaje. Takšna temna, neljudna krajina!

V tej samoti se človek vglobi v pretekle stvari, kako se je rod za rodom boril za svoj obstanek, v to, kar je trpel njegov narod od davnih časov pa do danes, in kako se v zgodovinskem razvoju človeštva išče resnica, katere so drugi iskali v cerkvi, človeškem duhu in naposled v prirodi. Čudno bi bilo, ko bi se v tem samotnem, tihem kraju, na znožju slavljenega Radhošta ne bil rodil še noben globok mislec.

Onostran Hodslavic je zagrmelo in ulil se je gorak dež. Ko sem se zvečer pripeljal v Frenštat, sta bili dve nebeški mavrici razprostrti druga poleg druge čez ves Radhošt, kakor bi bila priroda napela ogromno, v ognju žarečo vzpenjačo iz Bečvanske doline na Kravarsko. Žarko je zahajalo solnce, poleg pa je padal težak dež, dasi je vremenski zavod na Dunaju javljal za binkoštno praznike stalno in jasno vreme. Mesto nima razen pivovara, tkalnice, lepe občanske šole in mestne hiše ničesar posebnega. Pan Ježišek me je kaj natančno ogledal, ko sem stopil v njegovo hišo. Menda me ni uvrstil med najboljše ljudi, ker najboljše sobe mi ni dal. Razodel mi je, da bo v obednici koncert. Tega sem se obveselil, ker svetohostinske lajne so tako razburkale glasovir v mojih ušesih, da bi ga bil rad zopet uredil s kako pošteno godbo. V obednici je sedelo kakšnih petnajst gostov. Pri dveh mizah so igrali karte, pri drugih so se pogovarjali in čitali časnike. Tudi jaz sem vzel časnik v roke, da bi zvedel, kaj je novega na Balkanu. Želel sem si člankov, ki bi z besedo globoke žalosti pisali o trpljenju balkanskih Slovanov, ki bi s plamtečo besedo zbujali naše sočutje, tako da bi glas o stiskah Hrvatov in požrtvovalnih bojih na macedonskih planjavah tisočero odmeval v naših srcih in bi nas bodril v naših naporih za narodni obstanek. Pa ničesar podobnega nisem čital. Časnik obravnava večinoma naše domače malenkostne boje, veseleč se svoje imenitnosti, a za balkanske stvari ima le kratke notice, suhoparno preložene iz nemških časnikov. Nevoljen sem odložil berilo. Poslušal sem, o čem govore gosti: pri eni mizi so imeli pomenek o živinski krmi, od druge sem slišal besedo referat. Nihče ni govoril o velikih stvareh, ki so se godile na jugu. Beda nam — sem dejal sam v sebi — brat nima gorke besede za sobrate trpine in mučenike! In vendar bijejo ti boj, ki bi nas moral zanimati drugače, nego nas je zanimal zadnji upor Burov proti Angležem. Pa o oni vojski smo mislili in govorili vsak dan, vsak večer smo ploskali burski himni, nervozno smo pričakovali novic iz Afrike, solzili smo se za tuje pleme, ki se je s psalmi v ustih in z evangelijem v roki borilo za

svojo neodvisnost, vsi smo se topili v sočutju, čeprav nam je sicer Afrika — Hekuba. Naposled se je usoda osvetila pobožnim Burom in nam in dočakali smo velikega razočaranja. A sedaj se ves nebosklon žari od balkanskih ognjev, igra se za našo bližnjo bodočnost, mi pa tega ne vidimo in nikdar ne ploskamo jugoslovanskim himnam, ker nam nemške novine niso hotele sugerirati zanimanja in sočutja za krvavi boj kristjanskih sužnjev, slovanske so pa še kilave in nesamostalne in sugerirati ne umejo. —

Ker se godci le niso hoteli pojaviti, sem vprašal Ježiška, kaj bo s koncertom. Pokazal mi je s pogledom, ki je obetal velikih stvari, na majhno, neznatno postavo, ki je čepela, kakor bi dremala, poleg harfe za menoj. To bo ves koncert? sem si mislil. Tako zaspanega človeka še nisem videl. Leno je čepel na stolu in leno mu je visela roka črez naslanjalo, kakor bi bila mrtva; z drugo je nosil kosce žemlje v usta, a jedel je počasi, kakor bi se bil že naveličal. Njegovih oči nisem videl, ker vedno so jih zastirale trepalnice. Ko bi sodil njegovo dušo po vnanjosti, bila bi sodba prav neugodna, ker ves pohabljen se mi je zdel in velika grba na hrbtu ga je kazila. Ura je bila že devet, ko je prijel v strune in začel brenkati. Precej pri prvih udarcih se je pokazal mojstra. Blaženi zvoki so se mu ulili izpod dolgih, belih in finih prstov in razen kvartopircev so se vsi gosti vzravnali, dvignili glave in poslušali. Poznalo se je na nekaterih prehodih, da je harfenist samouk; ali njegova umetnost je šla k srcu. Miže je igral in tiho je pritrkoval z nogo. Ko je jenjal, je tako zaspano pogledal okrog, s tako trudnimi očmi, da je bilo človeka strah. Skrit za njim je sedel na nizkem stolcu bled in kuštrav deček, ki je hodil s krožnikom pobirat darov po sobi. Vstopilo je nekaj dam. Oni gospodje, ki so poprej govorili o referatih, so jim skočili k durim naproti. Dame so bile v domači obleki, na videz so prišle samo svoje može spravljat domov, pa po kratkem obotavljanju so prisedle k referatarskemu omizju, kjer se je precej pričela babilonska mešanica nemških in čeških fraz. Harfenist je z vedno enako virtuoznostjo ubiral strune in brenkal. Tudi zapel je k harfi, pa samo dve pesmi. Prve si nisem zapomnil, druga je stara in med drugim pravi:

Dejž nám svobodu, slovanskému národu,
Němcům ale nebudeme nikdy v porobu.

Po petju se je kazal še bolj trudnega; privoščil si je kratek odmor in vrček piva. Neprestano sem ga gledal. Diven narodni umetnik! Takšen neznaten človeček, pa ume tako globoko poseči v

svojo dušo! In trga nam to svojo dobro dušo na kosce in podaja nam jo, da se ž njo pobavimo in uživimo. Podaja nam jo požrtivovalno in krvaveč in mi hvaležno in s sočutjem sprejemamo njegovo darilo. Pri petju so tudi kvartopirci dvignili glave in neka koketna dama je pevca po končani pesmi nagradila z nemškim priznalnim vzklikom. V navdušenosti pa nihče ni prekosil pana Ježiška, ki je včasí kakor prikovan postal pred harfenistom ter poslušal. Obraz mu je postal nekako dolg in prišpiljen, tako se je zamaknil in zagledal v pevca. Vsa njegova duša mu je zlezla na lice, ki je gorelo notranje vročine in naslade, tako ga je navdal za hip neki nepopisen umetniški čut. Videl sem ga, kako se je priplazil k harfenistu, položil svoj dar na krožnik ter nekaj poprosil, na kar se je še enkrat ulila pesem: Dejž nám svobodu . . . Dobro, Ježišek! Ti veš poskrbeti za telesno in dušno krepilo in boljšega krčmarja si ob znožju starodavnega Radehosta misliti ne morem. Ti s polno mero zaslužiš hvalo, ki te ž njo obsipajo oni, ki se gredoč na Radehošt ustavijo pod tvojo streho. Nebeško zadovoljen sem bil s tem večerom in rekel sem si, da tako čistega veselja že dolgo nisem užil. Pozno sem šel spat; pa na počitek še ni bilo misliti, ker trepetala je v meni razburjenost od užite radosti. Odprl sem okno. Višnjevskasti oblaki so v dolgih cunjah ležali na nebosklonu; med njimi je poredkoma gledala zvezda na zemljo. Mehha in topla majnikova noč ni obetala stalnega vremena. (Konec prih.)

Amor.

Pomlad cvetno
odpodi nam čas;
rožam liste
zviije mraz;
deklicam na licih
gine kras,
in mladost beži
od nas —
samo Amor nima
sivih — las.

Fran Valenčič.

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

(Konec.)

Drugo jutro sem vstal navsezgodaj, kakor bi bil že pravcat turist, in dolgo sem moral ropotati po veži in dvorišču, predno mi je Ježiškov hlapec odprl vrata na ulico. Korakal sem uro hoda kraj potoka Lomne mimo raztresenih majhnih valaških hiš in hišic, večinoma lesenih. Kakšna razlika med hanaško in valaško vasjo! V hanaški vasi se tišče prav ošabne hiše družno ena druge po obeh straneh trde in napete ceste, hribovski Valah pa si je postavil svoj revni in mračni dom v sredo svojih spašnikov in lesov, včasih daleč proč od soseda. Skraja je bil Valah samo pastir in beseda valah pomeni dandanes pastirja sploh. To besedo razlagajo tako: V starih časih se je v Karpatske gore ob Bečvi naselilo nekaj rumunskih rodbin, ki so se pečale samo z živinorejo, posebno z ovčarstvom; sprejele so jezik in šego čeških okoličanov; in od Rumunov, katere Čehi imenujejo Valahe ali Vlahe, je vsa široka pokrajina do onostran Valaškega Klobuka dobila ime Valaško. Valahi so izborni živinorejci, ki so v tem že prekosili svoje sosede na Kravarskem. V teku stoletij so mnogo lesov iztrebili in izpremenili v spašnike, mestoma spašnike v njive, pa tudi košatih gozdov imajo še vse polno. Kmalu sem prišel v takšne košate gozde, ki pa niso last valaških pastirjev, ampak olomuškega nadškofa. Pot je zavila z ravnine v gorski kot med bukovje in smrečje. Poldrugo uro je treba korakati v hrib. Poleg moje poti je žuborel bistri potok po izjedenem žlebu preko kamenatih pragov, pod katerimi se je zbiral v globoke tolmune. Spomnil sem se, da je danes binkoštni ponedeljek in da sem v starih časih vsako leto na ta dan romal na Limbarsko goro, kjer se je obhajal shod. Mehki in tožni spomini so me spremljali po globoki strugi kraj šumeče vode. Prijetno je bilo v samotnem gozdu in hladno, dokler me ni ogrela strma pot. Sedel sem na klop, stoječo ob poti pod veliko smreko, na katere mogočno deblo je pribita stara slika, predstavljajoča kralja na konju. Svätý Vaclave, nedej zahinouti nám i budoucím! — ta napis stoji pod sliko. No, mehki sv. Vaclav je že dogospodaril in bolje bi bilo, da ni bilo nikdar njegovih tujcem naklonjenih naslednikov; nekaj stoletij pre-

pozno se je pojavil na obzorju zgodovine neupogljivi, jekleni Hus. Došla sta me dva valaška kmeta v visokih slovaških škornjih, s pipami v ustih. Začeli smo se pogovarjati. Valaško narečje je mehko in blagodoneče; preliva se iz trde češčine v blagoglasno ogrsko slovaščino. Kmeta sta bila doma od Štramberka, ki leži na severni strani Radhošta, šla sta pa čez Radhošt po brinzo (ovčji sir) v Po-bečvije, kjer imata ovce v paši. Tožila sta o slabih kmetijah na Valaškem in na moč sta hvalila Hano, češ, hanaška jemlja je tako dobra, da bi jo bilo treba voziti na Valaško in tukajšnjo zemljo ž njo gnojiti. Dvajset kljuk je treba narediti, dvajsetkrat se treba obrniti, predno se pride po peščeni stezi na Pustevno, ki se šteje že k Radhoštu, do katerega vrha je pa še uro hoda. Na idilskem kraju vrhu grebena, ki veže vrhova Radhošt in Tanečnico, je živel po ljudski pripovedki v starih časih pobožen puščavnik, čigar bivališče se je imenovalo Puščava ali po češki Pustevna. Tu je prelaz za one, ki hočejo iz krajev, ležečih na severu od Radhošta, v bečvansko dolino. Pod Pustevno izvira močan, mrzel studenec „Tega se napijte, ta dela dober tek, ker prihaja iz bukovja“, sta mi svetovala Valaha in vsi trije smo se zapored spustili na kolena ter se sklonili k bistri vodi.

Radhošt imajo Čehi v veliki časti in trumoma izletajo nanj. Saj je skoro njih najvišja gora — in pa tako slovansko ime! Da, višja je Snežka v Krkonoših in Praded v Šleziji, pa ti gori sta nemški in za Čehe nimata tiste privlačne sile kakor Radhošt, na katerem se čutijo domače in vidijo okroginokrog slovansko zemljo. Da bi pa nihče ne dvomil o slovanskem značaju te gore in da bi bil ta značaj javno viden in jasen, je postavilo „pogorsko društvo Radhošt“ na prijazni tratini Pustevne sredi širokih gozdov jako ličen lesen hotel v češkem slogu. Prav začudil sem se tej razkošni stavbi, zunaj in znotraj vsepovsod umetno izrezljani, podobni fini igrači, ki jo dobe otroci visoko postavljenih staršev, ako so pridni. Obednica je pa tudi krasno poslikana ter opremljena z vsem mogočim komfortom in upravičena je zahteva, da mora turist, ki si jo hoče ogledati, ne da bi kaj zaužil, plačati majhno vstopnino v prid pogorskega društva. Poleg je postavljena za prenočišče druga stavba v valaškem slogu in nič manj mikavna. Skraja sem bil namenjen, da pojdem tisti dan čez Radhošt v Rožnov in se popeljem zvečer nazaj na svoj dom, Pustevna mi je pa tako ugajala, da sem sklenil ostati tukaj ves dan in tudi prenočiti. Nastanil sem se torej na Pustevni, pa sem šel na najbližjo goljavo, da se ogledam.

Steza pelje med bujnim smrečjem, kjer je ležalo v kotlinah še dosti strjenega snega, na vrh Tanečnice, ki je na severni rebrini izkrčen in iztrebljen, tako da se uživa od tam dober razgled. Sedel sem na trohneč smrekov štor; za menoj širok zid smrečja, vse na okoli svečano tiho kakor v prazni cerkvi. Zelo obljudena in premožna ravnina se je razprostirala na severu pod menoj, Kravarsko in Šlezija. Vas za vasjo, mesto pri mestu. Pa niti na daljnogled se nič natančnega ne da razločiti, četudi solnce obseva vso pokrajino, tako je vse zagrnjeno v komaj prozorno meglo. Pa kaj pomeni oni neznanski dim, ki se skoraj na kraju obzorja na široko vali iz zemlje? Ali podzemski vulkanska sila tako puha na dan, ali tli blagoslovljena ruda v prostranih grudah pod zemljo? Pod onim dimom se skriva Moravska Ostrava in sosednje Vitkovice — avstrijski Essen — emporiji velikanskih premogovnikov in železarske industrije, mesti, katerih prebivalstvo raste skoraj z ameriško naglostjo. Pa še mnogo drugih mest na odrski ravnini se odlikuje po svoji razviti industriji; Mistek, Frydek, Pribor, Hukvaldy i. t. d. Tudi izza dvoglavega Ondrejnika se dviga tenak dim. Nemara tudi danes, na binkoštni praznik, delajo bogate železarne olomuškega nadškofa v Frydlantu! Na vzhodni strani ni bilo dosti videti; le Kneginja s svojimi pribočnimi vrhovi Črtovim mlinom, Magurko in Bukovino mi je čepela prav pred očmi; a onostran Javornika in Lisehore je bilo vse zastrto z neprodarno sivo temo.

Vrnil sem se na Pustevno, kjer sem zlezel še na obe gloriati, na Cirilko in Metodko, pa razgleda ni bilo, ker se je na vseh straneh pripravljalo na dež. Šel sem v obednico, ki je bila že polna samih veselih in zadovoljnih ljudi, Čehov in Nemcev, kristjanov in židov, mladih in starih. Vsi so se čutili tukaj domače, vsi so pozabili svojih medsebojnih bojov in prepиров. Pohvaliti moram obed, veselo družčino, lepi praznik, imenitno dobro voljo, ki se je polastila mene in vseh, ki so bili okoli mene, a pograjati moram vreme, ki ni imelo usmiljenja z nami. Okoli ene je začelo treskati in grmeti in ulila se je debela ploha. Šli smo na verando gledat, kako udarjajo strele v bečvansko dolino. Razen strel ni bilo ničesar videti, ker v gosti megli je padal obilen dež.

Sredi popoldneva sem se ukrenil na pravi Radhošt, namreč na oni vrh na zapadu od Pustevne, na katerem je postavilo že omenjeno pogorsko društvo kapelico sv. Cirila in Metoda. Dež je še vedno rosil, pa oblaki so bili tako raztreseni, kakor bi pomišljali, naj se li zastrnejo vsepočrez po širnem nebosklonu v nepregledno

črno streho, ali naj odjenjajo ter pokažejo zemlji mirno lice svetlega solnca. Mene dež ni dosti motil. Naj dežuje, kolikor hoče, mene to ne skrbi dosti. Pravi izletnik ima svoj trden načrt v glavi in po tem se ravna. V eni, dveh urah se lahko zjasni in zvečer z Radhošta lahko gledam na Tatro. Pot me je peljala po gorskem grebenu, po zložni goli planjavi, ki jo na severni strani obrobja hosta, tako da na tisto stran ni nič razgleda. Na gori je rosil v močnem, toplem vetru rahel dež, v dolinah je sijalo solnce in v njegovih žarkih se je svetil daleč proti jugu gorati valaški svet. Ko sem stal naposled na vrhu Radhošta pri kapelici, je dež prenehal in na vse strani se je videlo, le Ogrsko Slovaško je pokrivala megla; kakor težka mora je ležala na nesrečni zemlji. Kako rad bi bil videl tja na vzhod, kjer Tatra dviga svoje vrhove k nebu, kjer zakrivljeni Krivan čuva slovaško zemljo! Pred četrtno stoletja sem dolgo bival v Považju in usoda me je zanesla še dalje v nemški Spiž in na bregove kalnega Hernada, kjer bedni Slovak podaje roko ubogemu Rusinu. Takrat sem večkrat videl Lomniški Ščit in Krivana. Stoji pa Krivan v podobi kapuce, ki se je pod vršičkom nagnila naprej, s sklonjeno glavo stoji, kakor bi v resnem pouku k vztrajnosti bodril zaspano ljudstvo ob deročem Vahu. Na vse druge strani je bilo dosti razgleda. V motnih obrisih se je videla Šlezija; na eni strani se je izgubljala v nedoglednih pruskih in poljskih ravninah, na drugi jo je mejil Praded v podobi neznatne krnine. V daljavi je bila razgrnjena vsa Hana kakor odprta zakladnica in še daleč čez Hano se je videlo do češkomoravskih mejnih visočin. Posebno čisto se je videlo na jug, na valaško hribovje, na Bele Karpate. Valaško nima po naših planinskih pojmi visokih gor; vrh, ki se dviga 1000 *m* v višavo, je tukaj že orjak; nebotičnega sivega skalovja nima in vrhovi so do temena še porasli in plodoviti; pa razgled ni zato nič manj mikaven. V prirodi nas mika raznovrstnost in te je tudi v Belih Karpatih dosti. Dolgo mi je oko iskalo po teh hribih, kje bi bila točka, da bi po njej s pomočjo specijalne karte mogel določiti kraje, ki so mojemu očesu še dosežni, in njih imena, pa nobene takšne točke nisem našel. Ni selišč, ni cerkev niti na hribih, dasi je pokrajina primeroma dobro obljudena. Na Kranjskem stoji na vsakem drugem hribu cerkva, da je milo videti, tu pa na takšnem prostranstvu niti ene nisem videl. In kako dobra je cerkev na gori za orientiranje! Pa Valahi so bili praktični ljudje: svoje hiše so si stavili v zakotja, v kotline in doline, istotako tudi svoje večinoma lesene cerkve, in v teh so častili Boga, če niso šli kam daleč na

božjo pot. Toliko denarja niso imeli, da bi si postavili prešerno cerkev vrhu hriba.

V mraku sem prišel nazaj na Pustevno. V obednici sem dobil malo gostov. Izletniki so šli večinoma že popoldne v dolino, da se odpeljejo na svoje domove, ker drugi dan se jim je treba zopet vpreči v tedensko delo. Mene ni mikalo, da bi si iskal tovarišev in se komu pridružil; ako je človek na potu, si nabere dosti novih vtiskov in glava ima kaj razmišljati. In prijetno je človeku samemu: gleda takorekoč v svoje misli, zdaj resne in težke, zdaj malenkostne, površne in lahke. Davno pretekle reči se prikradejo od nekod iz zakladnice zavesti, ožive v spominu, se spoje s sedanjostjo in čudne slike tvori domišljija. Pri sosednji mizi je sedelo sedem mladih Čehov. Iz njih pogovorov sem uvidel, da so črez praznike napravili izlet na Ogrsko Slovaško in da se vračajo črez Radhošt nazaj na Hanaško. Glede na prihodnost Slovakov so prinesli iz Ogrske različna mnenja, pesimistna in optimistna. Spomnil sem se svojih šolskih let, mladega idealizma, kako sva gledala takrat z dobrim prijateljem na zemljevid Evrope, premikala meje državam, davala deželam svobodo, narodom staro pravdo, revežem kruha, zatiranim odrešenja; vsem narodom, ki so se nahajali na pisanem zemljevidu, sva vedela takrat za pomoč, le z Bolgari nisva vedela kaj začeti. Rada bi jim bila pomagala, pa zdeli so se nama tako zaslužnjeli in njih položaj tako brezupen, da je bilo bolešno o njih govoriti in misliti. Niti njih imena ni bilo na našem zemljevidu, ker Evropi so bili skoraj neznani. Podonavski vilajet se je imenovala njih domovina in njih prave meje so bile popolnoma neznane. In vendar je tudi ta narod dočakal odrešenja in danes je najčilejši na balkanskem polutoku in potrkal bi na carigrajska vrata, ko bi smel. To mi je prišlo na misel, ko sem slišal pesimiste Čehe soditi o pozabljenih Slovaki in tako zaslužnjelih, da je bolešno o njih govoriti in misliti. Čehi so pili melniško vino; tudi jaz sem pil melniško vino in vsi smo imeli razgreta srca. Dolgo sem sedel in v mislih sem se hudoval na one pesimiste Čehe, ki so sedeli pri sosednji mizi. Najhujši strup je pesimizem. Res, da v mnogem pretiravamo, črez mero se navdušujemo, mnogo upamo in pride nam prevara. Ali naj zato omahnemo, se vdamo bledemu strahu, leni nedelavnosti in vse morečemu brezupu? Ali naj zaradi nekaterih neuspehov bacnemo svoje ideale med staro šaro, pa naj pustimo, da strahopetci in izžiti filistri imenujejo naša stara gesla puhle fraze? Kaj velikega se ne da priboriti črez noč, tu je treba navdušenja, boja in žilavosti več rodov. Tu je od roda do roda treba klicati češki: Ne vdajmo se!

Drugo jutro sem se poslovil z idilno Pustevno. Pot me je peljala zopet po goli planjavi na vrh Radhošta. Nebo je kazalo le malo jasnih lis. Po dolinah je megla ležala semintam v ogromnih kosmih. Na kraju takšne kosme se je svetilo pod menoj v bečvanski dolini mesto Rožnov, kamor sem bil namenjen, da sedem tam na železnico in završim izlet. Ogledaval sem se, in glej, v sinji daljavi za menoj se rišejo slovaške gore, ki sem se včeraj zastonj oziral po njih. Od mogočnih mas visoke Tatre pa doli do ponižnih hribov nitranske stolice, segajočih s svojimi odrastki v podonavsko ravnino, ves ta gorati svet se je odprl mojemu strmečemu pogledu. Zdi se mi, da sem videl polovico Slovaške. Pa Slovaške ni, vsaj po ogrskem zemljepisju je ni, ker Madjari jo imenujejo vedno le Gorenjo Ogrsko, odrekajoč Slovakom vsako pravico do narodnega življenja. Niti olehčujočih solz jim ne privoščijo. Zato njih novine tako oprezno pišejo. Non licet esse vos — to je bilo najgroznejše poreklo, ki so je rabili Rimljani nasproti prvim kristjanom, in pod zaglavjem „Non licet esse vos“ so „Narodnie Noviny“ priobčile v začetku lanskega leta uvodni članek. In ker se na Slovaškem ne sme pisati o politiki, ki Madjarom ne ugaja, opisuje uvodnik pod onim zaglavjem vsa preganjanja, ki so jih trpeli prvi kristjani do Konstantina, dokler niso dobili pravice do življenja. Konec uvodnika pa je tak: „Kto čitaš, razumej, a kto nerozumie, Boh ho osviet a obmäkči tvrdé srdce, rozohrej zkrachlu dušu!“ Takšne prikrite solze tečejo Slovakom in jaz vsaj menim, da ne padajo na nerodovitna tla. Videl sem torej Tatro, iskal Krivana, pa nikakor nisem mogel najti njegove častitljive glave. Ko sem stal na vrhu Radhošta za kapelico poleg železnega križa, ki baje stoji na mestu, kjer je stal v paganskih časih kip Radegosta, mi je pokazal vljuden turist v mešanici tatranskih orjakov Krivana. Seveda se na toliko daljavo pokaže v drugačnem vidu nego od blizu s Považja. Sam bi nikakor ne bil mogel spoznati v tej sesedli gori znanca nekdanjih let. Ali se je res sesedel, ali nič več ne sklanja veličastne glave v Považje, ali so tudi njega podkupili Madjari in nič več ne bodri Slovakov? Dolgo sem stal na Radhoštu. Na severu Avstrije je ni gore, ki bi bil ž nje lepši razgled. Zapustil sem jo z željo, da bi jo še kdaj posetil.

Spustil sem se črez „Černo horo“ v Pobečvije. To je bila zares črna gora, ker zašel sem po njej tako temeljito, da nisem prišel v dveh urah v Rožnov, kakor so mi prorokovali in obetali. Izgubil sem pravo pot in kolovratil sem prek gozdov po velikih strmesnicah

in drčah navzdol. Tega drčanja nočem opisati, ker bi mi nemara kdo očital, da pišem turistovsko latinščino. Mudilo se mi ni nikamor, mladi gozdi so mi tako ugajali, da se mi je tožilo stopiti z njih kolovozov in zasek, vsepovsod se je zibala dehteča pozna spomlad. Čemu bi človek hitel iz takšnega razkošja, pazeč na zaznamke pogorskih potov! Bečvanske doline itak nisem mogel zgrešiti, saj je ležala vedno pod menoj. Ko sem stal naposled po dveurni hoji na cesti, ki drži z Ogrskega v Rožnov, sem izprevidel, da imam še dve dobri uri hoda do rožnega mesta. Šel sem po cesti kraj tiho šumeče Bečve po prijazni, zeleni dolini, ki redi mnogo govedi in ovac. Na vsej poti do Rožnova sem videl ob cesti po rebrinah in kotih posamezne ponižne valaške hiše z dosti skromnimi gospodarskimi poslopji. Vse to se šteje pod eno samo vas, ki se imenuje Bečva. Zaželel sem videti valaško hišo od znotraj. Na spašniku kraj majhnega pritoka Bečve je stala lesena hiša, kamor sem zavil. Da bi domačini ne mislili, da sem sumljiv in vsiljiv človek, ki bogve po kaj pride v hišo, sem si hotel pri njih kupiti mleka. Stal sem v tesni, vegasti veži, ki je bila obenem tudi kuhinja, ter gledal skozi odprte duri v izbo. Na čuden prizor sem naletel. Petero otrok, oboroženih z vejicami in šibicami, je skakalo v samih srajcah ter kričalo pred mizo v kotu. Miza je bila na obe vnanji strani zagrajena s stoli, a pod njo se je valjala, preobračala, režala in renčala moška postava s sivkasto brado in svetlo plešo. In v tisto staro postavo so otroci s svojim orožjem v glasnem smehu bezali in drezali. „Co pak delate, lidički boží?“ sem čudeč se vprašal med durmi. Otroci so se ozrli name ter ostrmeli. Strah, pomešan s smehom, je bil izobražen na njih rdečih, zdravih licih. Starček je prilezel izpod mize. Na moje ponovljeno vprašanje mi je odgovoril: „Igramo se. Ti otročaji so me prosili, naj jim predstavljam kakšno zverino v kletki, medveda ali volka. No, saj veste, otrokom je težko odreči. Ker zverinske kletke nimam, si jo pa pod mizo napravim.“ Otroci so se zakrohotali, jaz sem se smejal in starček se je posmejal, gledaje na mlado nedolžnost. Celo solza mu je kanila na nos, solza sreče in veselja, kakršnih sem še malo videl. Prinesel mi je mleka ter me povabil k mizi. Na mizi je ležala najnovejša številka časnika „Govedorejec“, ki ga živinozdravnik urejuje v Medrečju. Pogledal sem vanj, dasi o živinoreji nimam potrebnih pojmov. Kmalu sem se ga naveličal, pa sem gledal po izbi. Na steno je bila pribita lična, izrezljana omarica, polna knjig. Stopil sem k njej ter začel pregledavati knjižni zaklad. Starček je z zanimanjem sledil

mojemu brskanju. Povedal mi je, da so te knjige last njegovega najstarejšega vnuka, ki študira na gimnaziji v Medrečju, pa vsake počitnice prinese novo knjigo s seboj. Idealni dijaki še niso izumrli — sem si mislil, ko sem videl v omarici najnovejšo izdajo zgodovine Palackega. Na hrbtu dveh precejšnjih zvezkov pa se je v zlatih črkah svetil napis: Slávy dcera. Že dolgo nisem imel Kollarja v rokah. Čehi ga še vedno radičitajo, ker ni boljšega pesnika narodne navdušenosti in slovanske vzajemnosti. Odprl sem knjigo ter čital:

Stokráte jsem mluvil, ted' už křičím
k vám, ó rozkydaní Slávové!
bud'me celek a ne drobtové,
bud'me aneb všecko aneb ničím.

Hvala ti, Kollar, dosti si „prikričal“ slovanskemu narodu, četudi ne vsega! Kar more eden človek storiti, to si ti završil s polno mero. Pa še dosti bo treba govoriti in kričati, predno se „narod zlomkovitý, národ mnohohlavý“ otrese podedovane mlačnosti ter spozna — kakor ti praviš — da je gnilo, prazno in temno življenje hujše nego smrt. Na posebnosti valaške izbe sem čisto pozabil; pa saj jih tam menda ni bilo. Dolgo sem prelistaval Kollarja. Starček se je pohvalil, da se v njegovi hiši dosti čita, posebno po zimi; da bi to dejanski potrdil, si je nataknil velike naočnike na nos, prisedel na drugi konec mize ter vzel „Govedorejca“ v roke. Tako sva sedela v misli zatopljena: on pri svojih ovcah in kravah, jaz pri „razkidanem“ narodu. Zdajpazdaj sem pokusil mleko ter vprašal starčka kaj o njegovi živinoreji. Zvedel sem, da je hiša imovita. Starček je pripadal tistim ljudem, ki se radi pohvalijo, da so z življenjem umno in dobro gospodarili, ter radi razprostro nekaj obzor svojega minolega delovanja pred poslušalcem. Otroci z najino zabavo niso bili nič zadovoljni. Gotovo bi bili rajši videli, da me radovednost ni privedla v njih izbo, pa bi jim bil dobri ded še nadalje predstavljal zverino. Ko so izprevideli, da se nadležni gost ne gane izza mize, so se natihem pogovorili z očmi ter se igranje izmuznili iz sobe. Naposled me je starček dober kos ceste spremil. Spotoma mi je govoril o mlekarstvu svečano in važno ter mahaje z rokama, kakor bi pšenico sejal. Pod spašnikom, kjer se je pasla velika čreda belih in črnih ovac in so ga obsuli njegovi vnuki, se je poslovil.

Skoraj celo uro sem se zamudil v valaški hiši, in ko sem prišel v Rožnov, je bilo že blizu poldne. Rožnov se polagoma razvija iz kmečkega valaškega mesta v gosposko mesto. Vidi se tu še lesene,

čedno pobeljene kolibe valaškega sloga poleg zidanih dvonadstropnih hiš in bogato opravljenih vil. Tudi za nasade in izprehajališča se je poskrbelo, ker v poletnem času prihaja sem mnogo tujcev letoviščnikov in pa takih, ki so bolni ne vem za čim, pa se tukaj lečijo z mlečnimi izdelki. Okolica je krasna: vsa v zelenju in gozdih. Čakaje vlaka, sem popoldne zabredel preko košatih nasadov do zelene Bečve. Na vodi je pralo mlado dekle ter popevalo. Slišal sem njen tanki glas, ki je pel: „Ne trat' pro mne rožmarinu zelenu — ani ružu červenu —“. Postal sem pod vrbo, da bi poslušal. Takrat je drdrala mimo mene po cesti svetla kočija, v kateri sta sedela dva rdeča, debeluhasta gospoda. Dekle se je ozrlo, zgenilo in umolknilo. Srdito je zablisnilo njeno oko po meni in po kočiji, češ: Čemu me motite, samopašniki; jaz moram trdo delati in gazim po blatu, a vi se redite in lenarite in pohajkujete na naše stroške in ne veste, kaj bi z dolgim časom! Takšno grenko očitanje sem bral v njenem jeznem pogledu. Tiho sem se pobral izpod vrbe ter se napotil na postajo. Spomnil sem se, da se v svojih mladih letih nisem brezdelno potikal po svetu, da sem sam gazil po velikem prahu, a mimo mene so drdrale leskeče kočije; sovražil in zavidal nisem nikogar, ker včasih je gotovo več nesreče in nezadovoljnosti sedelo na onih kočijah nego v mojem srcu.

Dve poti.

Pot je med bore, med črne,
kjer mir in mraz,
spomin težak,
kamor korak se obrne.

Misli me tam spremljevale,
otožne vse,
nadložne vse,
belega dneva se bale.

Pot je med breze, med bele,
kjer solnca svit
je v listju skrit,
šepet govorice vesele.

Sanje tam šetale z mano,
igrale se,
smijale se,
rožice spletale z mano.

Vida.

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

3. Z manevrov na Slovaškem.

Leta 1902. je doletela Moravsko Slovaško čast, da je bila deležna velikih vojaških manevrov. Cela divizija, podkrepljena z močnimi oddelki rezervistov, se je takrat valila po pokrajini, ki se razteza od Bečve proti jugu do tja, kjer stopa Morava na dolenjeavstrijska tla. Da bi bil teren za skrivanje in opazovanje sovražnika ugodnejši, razvijanje vojaških sil mnogovrstnejše in vaje bolj poučne za poveljnike, se je izprva držala onih karpatskih pobočij, ki se zložno, skoraj neznatno prelivajo v ravnino ob reki Moravi. Iz Lipnika in Hranic je udarila na Zagorsko, napet kraj — hribovje se skoraj še ne more imenovati — ki ves preprežen z njivami vzporedno s Hostinom sega v Hano. Ko je tam izkoristila v svoje krvave namene vse terenske ugodnosti in neugodnosti, se je razdelila, sama sebi sovražna, v dve stranki, v severno in južno, pa je drla severna za južno črez hostinske hribe v dolino do Zlina, in ko je preiskala vse dolinice, porobke in kotičke nizkega predgorja Belih Karpatov, je posetila, v majhnih praskah neprestano vojujoč, Ogrsko Gradišče in Velegrad, dokler se ni naposled ustavila v moravskoslovaški vasi Znorovu, kjer se je sklenil dne 10. septembra med obema strankama časten mir na podlagi običajnega statusa quo ante. Divizija bi se bila borila sama s seboj še dalje, da ni potrebovala počitka za bodoče važnejše vaje in borbe, ker namenjena je bila, da se na meji Ogrske zlije v severno armado in sodeluje na zapadnem Ogrskem pri vse obsegajočih in vse zaključujočih velikih manevrih, ki se imenujejo na naši strani cesarski, na ogrski pa kraljevski, ker se jih udeleži sam cesar in kralj.

Tudi jaz sem se nahajal v diviziji. Same čedne vasi so nas sprejele na prenočišče. Na Zagorskem sem dvakrat nočil, v Sobjehlebu in v Biškovicah. Na manevrih je človek tako truden, da se mu včasih ne ljubi po bolje si ogledati kraja. Pozno popoldne pride v vas, čaka kosila, ki je navadno zvečer z večerjo vred, potem pa spet na slamnato postelj. In apatičnemu človeku se vtiski le slabo zarinejo v zavest in malo zanimivega ve povedati iz trudnih časov. V Sobjehlebu sem spal „na diljah“, menda na deklini postelji. Nad

posteljo je bilo k tramu prilepljeno lastovičje gnezdo, polno mlade zalege. Lastovica ob koncu poletja vdrugič vali. Starka se je menda zbala neznanskega gosta ter pobegnila, zapustivši svoj zarod nemili usodi in moji oskrbi, ker jedva sem dobro legel in zapalil smodko, da bi pregnal vonj zatohlega prostora, kar pade iz gnezda name mlad, nezrel ptiček. Kaj početi? Oprezno sem zgrabil napol golo živalco in jo spravil nazaj v njeno ležišče. Spal sem potem nemirno, ker dolgo se mi je sanjalo, da onemogli ptiči padajo name, a jaz se vijem in ogibam, da bi jim ne strl mladega življenja, in s trdom se vzpenjam ter jih devljem nazaj v gnezdo. V Biškovicah sem bil nastanjen s tremi tovariši v šolski sobi. Šolske klopi smo porinili v kot, nastlali slame, vljudni učitelj nam je dal prinesiti čiste posteljne oprave, pa mirnega počitka tudi tukaj ni bilo. V drugem kotu iste sobe so nam nastanili vojni telefon, pri katerem sta sedela dva vojaka železniškega in telegrafskega polka. Do polnoči sem vedno slišal, kako sta govorila v telefonsko napravo, in ob treh zjutraj me je zopet zbudil njih „haló!“ Tudi v hanaških Martinicah sem imel slabo ležišče. Naposled smo dospeli v Zlin, kjer smo počivali dva dni, v nedeljo in na dan Male Gospojnice, ki je bil na ponedeljek. Tu sem se dobro odpočil in v čilem telesu je oživel zanimanje za svet, ki me je obdajal. Zlin je mesto črevljarjev, skoraj v vsaki hiši se zbijajo črevlji v vseh mogočih oblikah. Tudi tovarna je tu za obutel, ki se prodaja daleč na okoli in mnogo na Dunaj. Mesto ima večinoma majhne hišice. Izmed večjih poslopij je omeniti grad z velikim senčnatim parkom, založno in šolo, ki je dvonadstropna palača in ima pred vhodom prav lep vrt, ki je že majhnemu parku podoben in gotovo budi krasočut v mladini.

Jako bujno življenje se je razvilo v mestu. Štiri tisoč uniformiranih ljudi se je pomešalo s tremi tisoč domačini in oba dni so se pisana krdela valila po zlinških ulicah in po velikem namestju. Pravo slikovitost pa so prinesli v mesto mnogi romarji in romarice, ki so oba dni šli na božjo pot na Hostin in na Štipo ali pa že nazaj. Bili so sami moravski Slovaki. Procesijo za procesijo jih je prišlo na namestje. Z banderi so prišli in s križi, nekateri z bučno godbo, vsi pa glasno prepevajoč. Na namestju stojita na visokem podstavku dva kamenita kipa; eden predstavlja sv. Florijana, in pred tistim so se ustavljale procesije; že od daleč so banderonosci pozdravljaje mahali z banderi proti kipu, križi so se klanjali, godba je zabučala svoje pozdrave in vsi romarski obrazi so se strme zazrli v sv. Florijana. Pred kipom so padale procesije na kolena

ter zapele. Čudil sem se tej vdani pobožnosti. Ali je to še mogoče v dvajsetem stoletju tako blizu husitstva in ob meji velike prosvete? Romarji so se razpoložili sredi namestja okrog vodnjaka ali pa pred gostilnami. Nekateri moški so šli v gostilno, ženske so ostale zunaj. Sedeč na zemlji ali sloneč ob zidu, so gledale skraja dosti apatično in boječe na mimo vrveči svet, ko smo jih pa ogovorili, so postale smelo zgovorne in dovtipne; odvezavale so svoje velike cule, pa so začele uživati, kar so prinesle s seboj, in razkazovati podobice, ki jih neso domov. Bile so same postarne ženske, pa v takšnih slikovitih nošah, da je imela vsaka gruča okrog sebe vse polno vojaških gledalcev, častnikov in moštva. Zelo so me zanimali ti romarji in stal sem pri njih kakor pri starih znancih. Podobno oblečeni ljudje bivajo od reke Morave pa daleč tja čez Vah notri do Hernada in še dalje, vse en narod in ena noša, s krajevnimi razlikami. Moški nosijo ozke in majhne klobučke, okrašene naokoli z umetnim cvetjem, iz katerega pri fantih visoko moli petelinje pero, brezrokavne jopiče, ki so spredaj in zadaj bogato prešiti, bele širokorokavne srajce, v katere so vtkane najpestrejšje arabeske, višnjeve in črne, oni iz breclavske okolice pa rdeče tesne hlače, ki so kakor pri ogrskih vojakih okrašene z všitimi ali pa prišitimi arabeskami, visoke škornje, katerih golenice imajo včasih na vrhu višnjev obrobek z velikim suknenim gumbom, podobnim „roži“ na vojaški čaki. V nekaterih krajih nosijo fine, ozke predpasnike, ki segajo skoraj do tal. Človek se teh čilih, živih in veselih postav ne more nagledati. Kaj pa šele ženske! Poprosil sem najzgovornejšo romarico, naj mi pokaže, kako si zloži rožasto ruto tako okusno na glavo. Pokazala mi je to umetnost, pa tako hitro, da nisem zapomnil, kako se zloži ruta „na babko“, namreč kako se ovije in zaveže okrog glave, ki je postala podobna velikemu razščeperjenemu metulju. Videl sem pa v krdelu tudi na drugačen način pritrjene rute: v podobi vetrnic miniaturnega mlina na veter ali pa turškega turbana. Druga ženska obleka je navadno živih boj; pa tudi v temno obleko se v nekaterih krajih oblačijo, drugod v belo, ali vselej je po slovaških vaseh kroj naroden.

Iz Zlina smo se pomikali proti Ogrskemu Gradišču, središču Moravske Slovaške. Nastanjen sem bil v Starem mestu, veliki vasi ob Moravi, ki loči vas od Gradišča. Kraj je bogat, a podjetni Žid tu obilo žanje. Pravijo, da je na tem mestu stal nekdanji Velegrad, stolica Mojmirovcev, ter se razprostiral do uro oddaljene sedanje velegrajske vasi in božje poti. Tu je že v hišah izraženo veselje Slovakov do

pestrosti: med belimi in opisanimi je mnogo rdečkastih, višnjevkastih, rumenkastih in zelenkastih, kakor smo imeli pri nas doma raznobojne ulje v čebelnjaku. Ako stojite na tržni dan na glavnem trgu Ogrskega Gradišča, se ziblje okrog vas sama pisana Slovaščina, iz katere gleda Žid kakor „snet iz cvetočega maka“ — tako mi je govoril pisar staromeške občine.

Naposled je prišel dan, ko so se končale vaje v diviziji, dan našega odhoda v Znorov, kamor sem se moral odpraviti zaradi nujnih opravkov na vse zgodaj z vozom. Krasno sem se vozil čez široka polja mimo dolgih požetih njiv, preko močvirnatih travnikov in gosto obraslih lok, za katerimi se je včasih zableščala s prvimi solnčnimi žarki polita Morava. Tuintam je ležal na polju ogromen kup slame, lepo zložen in ograbljen, znamenje, da so tam pred kratkim mlatili žito. Na dveh krajih sem videl velikansko grmado snopja in na njej in okrog nje vse polno belo oblečenih ljudi, ki so mrgoleli kakor mravlje na mravljišču. Nekateri so podajali snope z vrha grmade niže stoječim in najnižji v vrsti so jih devali v puhteči in hreščeči mlatilni stroj, drugi so imeli opravka pri stroju, pazeli na njegovo delovanje, in zopet drugi so spravljali omlačeno slamo izpod stroja in jo kopičili v drugo grmado. Zelo živahno je pri takšni mlačvi; nihče ne opravlja težkega dela, zato pa delavci žubore in pojo kakor ptiči od jutra do mraka. Moj voznik je zbor takšnih mlatičev, ki so mrgoleli ob grmadi kraj ceste, veselo pozdravil ter jim zabrusil robat dovtip. Glasno so mu odzdravili, posmejali se, a precej je ženska pesem udušila smeh. Rad bi bil poslušal pesem, pa konji so dirjali z menoj po gladki cesti in mehki glasovi so se bolj in bolj izgubljali v daljavi. Z druge strani sem zaslišal neko cingljanje, bimbljanje in rožljanje. Mislil sem, da pri kakšni cerkvi tako močno pozvanjajo, tako se je razlegalo čez loke; ko pa je moj voznik zavil na ovinek, sem izprevidel, da parni plug sredi širokega polja tako rožlja, namreč dve ogromni mašini s plugom v sredi. Velik stroj, ki je last grofa Chorinskega, veleposestnika v teh krajih, je veljal, če je moj voznik prav vedel, 80.000 kron. Vsekakor je ta stroj neka posebnost, sicer bi Slovaki ne govorili o njegovi ceni.

(Dalje prih.)

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

(Dalje.)

Okoli osme ure je moj voz obstal pred prvo hišo v Zvorovu. Ob kraju vasi sem naletel na stotnika kvartirnika, ki ga je naš polk poslal naprej, da preskrbi stanovanja častnikom in pristrešja moštvu. Še prejšnji večer je bil prišel in vse hiše je bil že obhodil. Bil je ves potrť in v skrbeh, kako nastaniti toliko ljudstva, in tožil mi je, da tako slabega kraja ni nikjer več na svetu. Vedel sem, da zato jadikuje, da bi se pozneje tem lože hvalil, kakšno titansko delo je dovršil, ko je spravil v slovaški vasi toliko ljudi pod streho. Tolažil sem ga, rekoč, da poznam Slovake kot dobre ljudi, ki radi postrežejo, kakor morejo. Kmalu se nama je pridružil občinski načelnik — starosta — rejen in rdeč orjak z mogočnimi prsmi in veličastnimi pleči. Od nekod izza gumen je bil prišel bos, v belih širokih hlačah, kakršne nosijo Hrvati, in v pisano prešiti srajci, katere rokava sta bila za pestjo široko odprta. Spremljal ga je istotako visok, pa bolj suh človek v visokih škornjih in s palico v roki. To je bit tretji „rada“, po naše občinski svetovalec ali mož. Starosta je obljubil vse mogoče storiti, da bomo kar najudobneje vkvartirani, rekel je, da sta prvi in drugi „rada“ že pri delu in hodita po vasi ter pripravljata kvartirje. Na moje vprašanje, kam naj bi se nastanil, se je obrnil do svojega spremljevalca, rekoč: „Pokaži gospodu k Maruši!“

„Zakaj pa ne k Františki? Tam bi mu bilo najboljše,“ je ugovarjal tretji mož ter mi pomembno primežiknil.

„Kamor gospod sam hoče,“ je ukrenil starosta ter mi obrnil hrbet. S tretjim možem sva šla po vasi. Hotel me je kar naravnost peljati k Františki, pa jaz sem rekel, da bi vsekako rad pogledal tudi k Maruši. Želel sem namreč čim več slovaških hiš videti od znotraj. Stojte pa te hiše v dolgi, dolgi vrsti ob cesti, ker Zvorov je precej velika vas, ki je štela ob ljudskem štetju 1890. leta 399 hiš in 1999 duš. Hiše so večinoma majhne, pa bele in lične kakor igrača. Marsikatera ima kakšen poseben okrasek, ki priča o krasočutu njene gospodinje. Pri nekaterih se vleče ob tleh po zidu rdeč, zelen ali viš-njev obrobek; istotaki obrobki se vidijo tuintam na oglih hiše. Druge so okrašene na oglih ali pa pri vhodnih vratih z arabeskami: zelena

veja z vslikanim sadjem, ki je včasih bučam in kumaram podobno, ali pa z visečimi srčki, kakor boljše ugaja gospodinji, ki svojo hišo na primitiven, pa tudi na originalen način sama poslika. Neka posebnost mnogih hiš je nekak prizidan napušč pred vhodnimi vrati, tako da je vhod podoben zidanemu znamenju ali kapelici. Tudi ta napušč je navadno poslikan. Šla sva torej k Maruši. Vhod v njeno hišo je prav mikaven in kaže veliko snažnost. Živobojeen pas se vije pri tleh ob zidu hiše, ki ima pred vrati prizidan napušč. Tlak pred vhodom je iz rumenkaste gline, lepo uglajen in zlikan in ob straneh s figurkami od belega peska posejan, tako da se človek boji stopiti nanj. Ko sva se približala, je stala Maruša, starikava ženska z ruto „na babko“, v napušču, podobna čemerni svetnici v kapelici. Po hladnem odzdravu mi je pokazala svojo stransko, paradno izbo, ki je bila natlačena z različno slikovito ropotijo. Skoraj ves prostor sta zastavljali dve postelji, na katerih so bile malodane do stropa naložene mehke, bele in rdeče pernice, ki so veselje in ponos vsake češke gospodinje. Po drugih stenah je viselo vse polno tablic in med njimi nekaj križev, podobic, molkov in sveč z božjih potov, prav pod stropom pa so bili v dolgi vrsti vloženi v nekak sklednik raznobojni krožniki, skledice in sklede. Pod to ropotijo je visela cela vrsta skodelic in lončkov. Vsa ta šara me je spominjala na narodopisne muzeje. Ker je bila soba temna, nisem hotel ostati pri Maruši. Tretji mož me je peljal k Františki. Spotoma mi je hvalil Františko, kako je postrežljiva ženska in da bom stanoval pri njej kakor v raji. Pri tem hvalospevu mi je zopet primežiknil. Že Františkina hiša je zanimiva: pred njo stoji na obeh straneh vhoda majhen, poldrug meter širok, z vinsko trto ograjen vrtec, ki je bil poln še cvetočih rož, a hiša sama je bela kakor sneg in pri vratih je na vsaki strani na zidu naslikano debelo, živozeleno steblo z majhnimi peresci in obe stebli spaja nad vrati veliko rdeče srce. Skoraj prestrašil sem se, ko sem stopil k Františki v izbo, ker v kotu za javorovo mizo je stal na klopi ogromen lesen svetnik rdečih lic in ves poslikan. In tako je buljil svoje velike oči name, da bi ga bil kmalu odpuščanja grehov poprosil in pa oproščenja, ker ga motim v njegovem zavičaju. Tretji rada se mu je spoštljivo odkril in poklonil. Gospodinja Františka je stala pred krušnico pri zamesitvi. Kreпка, zdrava in lepa žena se mi je prav ljubeznivo posmejala, kakor bi bila že stara znanca. Nekoliko se je sramovala, menda ker je bila v delavni obleki. Zdelo se mi je, da se je hotela ujena od moke bela in od zgnetenega testa zamazana, močna roka

iztegniti po moji desnici v pozdrav. Slišal sem, da namerava napeči kolačev in potic za ženitvanje, ki se ima drugi dan obhajati pri sosedovih. Njena paradna izba je bila podobna Marušini — domala isti muzej, le da je bilo med tablicami mnogo fotografij in razglednic. Odločil bi se bil zanjo in hvalil sem jo, pri čemer mi je moj spremljevalec grozno primežikaval, pa usoda je pripeljala tisti hip v hišo novega, zavaljenega človeka s palico v rokah in viržinko v ustih. Františka ga je pozdravila z besedami: „Vitejte u nás, pane rado!“ Kmalu sem vedel, da je vstopivši zabuhli človek prvi občinski svetovalec in poleg tudi cerkovnik. Ta postrežljivi človek me nikakor ni hotel pustiti v Františkinem raju. Ozmerjal je tretjega moža, rekoč: „Vidiš, Jano, ti delaš vedno samooblastno in na svojo roko. Sinoči smo vse sklenili in zapisali, kam pride kdo na kvartir, in k Františki smo dali pisarja, pa ne tega velmožnega gospoda. Ti si bil pijan in si vse pozabil.“

„Mišo, Mišo, ne delaj se bolj pametnega, nego si, ampak po pravici povej, da je bil sinoči ves občinski odbor natrkan,“ je pripomnil z važnim usmevom tretji mož.

„Nu, kar smo sklenili, vse vem, ker imam napisano,“ je odgovoril prvi mož ter izvlekel izza srajce polo papirja. Udaril je z desnico na papir, ga pomolil tretjemu možu pred nos ter rekel: „To je naš zakon. Veš, Jano, red mora biti! Vojaki so ga tudi vajeni. Ti bi gospoda rad nastanil pri Františki, ker je tvoja sorodnica, ampak v tistem redu mora vse ostati, kakor smo se zmenili. Idite, gospod, z menoj, pokažem vam stanovanje pri Majdi! Tam bo za vas najboljše.“

„Aha, pri Majdi!“ se je obregnil tretji mož na prvega. „Ti bi vse najrajši spravil k Majdi. Takšna cerkvena miš!“

„Jano, Jano!“ se je zagrozil prvi mož tretjemu ter mu zažugal s silno desnico in divjim pogledom; njegove goste, grmičju podobne obrvi so se zježile in nad nosom steknile; pa me je prijel za rokav ter me vlekel iz hiše. Mene je ta kratki in rezki razpor tako iznenadil, da sem šele sredi ceste se zavedel, da mu je bila pričina moja malenkost. Dva občinska velmoža sta se prepirala zame! Kaj sem hotel početi? Red mora biti! Saj se mi zdi, kadar prav globoko premišlujem, da sem sam za to postavljen na svet, da ga pomagam stražiti na vseh krajih in koncih. Še enkrat sem se ozrl na Františkino hišo kakor na izgubljeni raj ter si jo dobro začrknil v spomin, ker namenjen sem bil, ukaniti prvega moža in njegov red pa se povrniti k Františki, ako bi mi drugod ne ugajalo

bolje. Spotoma sem premišljeval, kakšna vas je to, da me pošiljajo od ženske do ženske. V svojih mladih letih sem bil že nastanjen v slovaški vasi, kjer ni bilo skoraj nič moških doma: trgovali so daleč po svetu s plahtami, koci, preprogami, ali pa na Dunaju s kuretino in zelenjavo; tudi sem bil že čital, da so iz neke slovaške vasi šli vsi moški na Češko, Prusko in v Ameriko za kruhom, tako da zarad nedostatka moških — ženska županuje v tisti vasi; pa takšne razmere so mogoče le po slovaških vaseh na Ogrskem, ker na Moravi je tudi med Slovaki dosti blagostanja in moški se drže vsi svojega doma. Torej zakaj me tirajo k samim ženskam? Ta uganka se mi je razrešila šele drugi dan zvečer.

Moj spremljevalec, prvi mož — tretji je ostal pri Františki — je nekaj časa opravljal tretjega moža, da je avša in ne ve, kaj se spodobi, kaj ne, da se mu o kakšnem redu niti ne sanja in da diši pri Františki po vseh kotih po opresnem kruhu; potem mi je na moč hvalil Majdo, rekoč, da je to stara farovška kuharica, ki ima gosposko hišno opravo, ne kmečke in slovaške, pa takšne postelje, da boljših ne zmore sam olomuški nadškof, in da je vso to blagodat podedovala po stricu župniku, pri katerem je služila petindvajset let. Nekoliko sem bil razočaran, ko sem zagledal Majdino zadosti dolgo in obširno hišo. Želel sem si med Slovaki slovaške strehe, pa ta hiša ni imela nič narodnega značaja na sebi. Lahko bi bila stala v predmestni ulici kakšnega večjega mesta. No, prvi mož je rekel, da red mora biti, in njega se nisem mogel kar odkrižati. Gotovo bi bil udaril na svojo polo papirja, me prijel za roko in nemara bi me bil še grozno pogledal, da mi je prišla misel na utek. Hud pes mi je skočil renče naproti, ko sem stopil na dvorišče. Precej se je pokazala na pragu ženska z metlo v roki, pa je odgnala sovražnega mi psa. To je bila gospodinja Majda. Ni bilo težko spoznati na njej nekdanje farovške kuharice: precej me je hotela prijeti za roko ter jo poljubiti. Na Maruši in Františki sem videl pristni narodni kroj, Majda je nosila navadno temno meščansko obleko. Z iskreno prijaznostjo in uslužljivostjo mi je pokazala veliko, zračno, svetlo sobo, kjer so stale tri fine postelje in vse polno najkrasnejše hišne oprave. „Tu ostanem!“ sem rekel s herojskim naglasom, in prvi mož in Majda sta se zadovoljno spogledala, čemur sem se začudil. On ji je tudi prav ljubeznivo namežiknil, kar mi je vsililo vprašanje: Čemu neki ljudje v tej vasi toliko govore z očmi?

(Konec prih.)

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

(Dalje.)

Opoldne je prišla za menoj vojska; ob zveneči godbi je prišla in ves Zvorov je planil pokoncu. Vojska se je razprostrla po vasi. K župniku, v šolo, h gozdarju in v druge boljše hiše so se nastanili imenitniki, prvaki in veljaki divizije, brigade in polka; jaz sem vzel k Majdi še dva dobra tovariša na kvartir. Moštvo se je razporedilo po gumnih, dvoriščih in vrtih za hišami, koder so bile nakopičene cele grmade slame. Tam so se sestavljali in postavljali prteni šatori. Široko življenje se je razvilo, vse je oživel in zašumelo v vasi, v katero je prišlo toliko novega prebivalstva. Dolga vrsta vojaških vpreg se je ustavila na cesti. Naskočili so jih kuharji; nekateri so izvlekli z voz velikanske kose mesa, drugi vreče z za-kuho, tretji težke kotle. Vse to so vlekli na vzvišen prostor k cerkvi, ki stoji nekoliko oddaljena od hiš. Kmalu je zaplapolalo nad dvajset ognjev nad ogromnimi kotli. Pojavila se je vaška požarna bramba v svetlih čeladah. Na vse strani se je raznašala prtljaga z vpreg. Cele gručice umitih otrok v brhkih narodnih oblekicah so se valile po cesti. Pred vsako hišo so stali Slovaki, motreč nenavadno življenje. Začeli so se prvi stiki vaščanov z vojaki.

Tisto popoldne nisem imel nič časa, ogledati se po Zvorovu in se poučiti natančneje o življenju v slovaški vasi. Šele zvečer sem bil prost, pa sem šel v krčmo k večerji. Mimogrede sem stopil v hišo z rdečim srcem nad vrati, pogledat, kaj dela Františka. V njeni izbi je sedelo za veliko skledo buht več vojakov temnih in zagorelih obrazov. Zdeli so se mi podjetni, posebno eden, četnik pisar, mladenič prosvetljenega obraza, črnih brkic in krepke husitske postave, je razžarjenih oči pogledaval za Františko, ki je pripravljala obleko za ženitvanje pri sosedovih. Tudi ona se je včasi sanjavo zazrla v brhkega četnika. Bila je praznično oblečena, iz česar sem sklepal, da so novi gostje napravili nanjo vtisk. Kaj pa njen lesen svetnik? Nepremično stoji za mizo in bulji oči izpod vojaške čepice, ki mu jo je nadel pisar; vse vidi siromak, a jezik mu je lesen in pokarati ne more preveselih ljudi. Pa še huje bode zanj, ko pride nočna ura in najde pisarja husitske postave samega pri Františki.

Sedeta k mizi, pomakneta svetniku čepico na oči, da ne bi tako nebeško ostro gledal, pa jameta uživati kolače, vino, gosko i. t. d. Lahkomiselno je zdaj svet in vest tako lahko pokrije. Husit, ne pozabi, da se vrneš kmalu v civilni stan, pa se oženiš in se bo treba ženki izpovedati svojih najtemnejših grehov!

Zmračilo se je in stopil sem v krčmo. Hrum in krik je bučal po njej. Stal sem na pragu ter gledal v prostrano beznico. Slovaška krčma je primitivna in borna proti gostilnam na Hani; samo ena miza se nahaja v njej, a okroginokrog ob steni so postavljene klopi kakor v slovenskih kmečkih hišah. Na klopih sede pivci in drže v rokah po vrček piva, še večkrat pa po frakelj paljenke. V kotu je z remeljni ograjen prostor, podoben veliki kletki, v kateri se sučeta krčmar in krčmarica ter točita. Kdor hoče kaj dobiti, mora priti pred to kletko. Le v boljših krčmah se nahaja tudi posebna soba z mizami za boljše goste. Zvorovčane je prisotnost vojaštva tako navdušila, da so sklenili dati zvečer duška svoji radosti in se povесeliti v krčmi. Vsi so kazali neko prazniško voljo na sebi. Starejši so bili svetlo obratih obrazov, nekateri so imeli lase na tilniku na kratko izpodstrižene, drugi so jih nosili v redkih častitljevih kodrih. Kako bi ne bili židane volje, saj jim je prilika vzbudila toliko spominov na čase, ko so sami vojačili po svetu, pa jim dala gradiva za dolge pogovore pri ljubljani paljenki. Bodri šohaji (mladeniči) so se postavljali v narodnih nošah. Skoraj bi jim človek zavidal njih mlado, bujno življenje. Tudi dosti vojakov je bilo v tej pisani družbi; našli so veselih, istojezičnih ljudi in pozabili so pri njih na trud večdnevnihi pohodov. Videl sem gručo zvorovskih fantov, ki so stali sredi gneče v tesnem krogu ter strastno prepevali; drug je držal drugo roko na ramenih, tako da so bil zvezani v neko celoto in se je po vseh lila ista strast in slast; vsak je pazno gledal nasproti stoječemu tovarišu na ustnice, kakor bi tam videl napisane note pesmi: „V Prešporce za Dunajem je kasarna nova“, ki se je razlegala po krčmi. V gneči sta se prerivala moja znanca, prvi in tretji rada, oba z viržinko v ustih in palico v roki. Odsev sladke pijanosti se jima je svetil na licih. Privoščil sem jima nekoliko veselja, ker tisti dan sta imela dosti ukazovati in takšni ljudje imajo tudi dosti sitnosti.

Drugi dan sem imel več časa. Primerilo se je, da sta bili tisto dopoldne dve slovaški poroki. Svatje so dolgo čakali pred cerkvijo, pa Zvorovčani se zanje niso zmenili, pač pa se je vojakom zdela takšna svatovščina nekaj zanimivega in posebnega. Res se kaj tak-

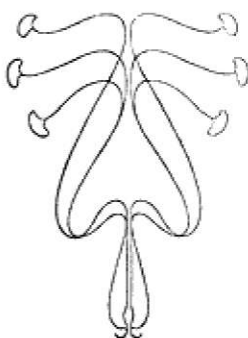
šnega ne vidi vsak dan, četudi je narodni kroj na Slovaškem vsakdanja noša in ne kakor drugod — kjer ga je še kaj — samo za cerkvene slavnosti in za ples. Med družicami sem videl tudi Františko v visokih svetlih škornjicah, vso v trakovih in v sijajno obšiti in prešiti kratki obleki, ki je še mnogo pridala njeni itak prešerni in sveži lepoti. Nevesti sta se držali v svoji bogati opravi prav pusto in potrto in čemerno sta zrla predse. Ali težko bi bilo popisati krasoto teh narodnih noš. Slikarji imajo tu rodovitno polje, ki ga že pridno obdelujejo. Najimenitnejši slikar Slovakov, mojster Joža Uprka, ima poldrugo uro hoda od tod proti ogrski meji svojo rojstno vas in svoj sedež. Večkrat sem slišal gospodo, ki iskreno obožava težko kulturo naših dni, ki hoče vse posebnosti in narodna svojstva izravnati in izgladiti ter izpremeniti naposled človeška srca v mrtve stroje, kako se je rogala slovanskim narodnim krojem. In isto gospodo sem videl, kako se je javljala na plesih, kjer se je kazal sijaj in bogastvo, v obleki, v isti zaničevani narodni noši in vsa srečna se je čutila v njej. Menda je roganje narodni obleki le prikrita zavist, ker si je prihranil prezirani narod ves svoj prirojeni krasočut čist in neizkaljen. V Bosni sem imel prijatelja, ki ni bil prijatelj narodnih krojev — neokusno indijansko nošo jih je imenoval; na nekem plesu se je pa sam javil oblečen v bogato srbsko opravo, in vsi so ga občudovali. To ga je tako prevzelo, da je postal ošaben, ponosen in tisti večer mene, ki sem bil v navadni obleki, niti pogledal ni, tako se je čutil vzvišenega v narodni obleki. Meni vsaj dosti bolj ugaja fini fesič na glavi bosenske devojke, ali pa živordeči svileni „stuški“, kakršne si slovaška dekleta okoli Trnave na Ogrskem ovijajo okrog glave, nego pa naši stlačeni, mnogoobrazni, strašilu podobni damski klobuki.

Tisto popoldne so se pričeli veliki cesarski manevri. Vojaštvo je bilo pripravljeno in za štiri dni z vsem preskrbljeno. V našem taboru je vse vrvelo in šumelo kakor pred velikimi resnimi podjetji. Širili so se sluhi o veliki kavalerijski ataki onostran Morave. Kmalu potem je prišlo sporočilo, da je kavalerijska divizija naše severne armade do zadnje konjske kosti poražena in zmleta. Nekateri niso verjeli žalostnemu sporočilu, češ, to je le izmišljena podstava manevrskega vrhovnega vodstva, na katere podlagi se završe nadaljnje operacije; drugi so začeli kritikovati in izražati bridko slutnjo, da bo naša stranka pred cesarjevimi očmi gotovo fepena. Prišla je vest, da sili sovražnik črez Moravo na Zvorov, in zadirjali so adjutanti, ordonance in patrulje, da se je dvigal visok prah za njimi. Vsako

minuto smo bili pripravljeni na alarm in na pohod. Polovica našega polka se je dvignila, da zasede prehode čez reko.

Dobra sreča je 'nanesla, da smo imeli oni, ki smo ostali v zvorovskih bivališčih, še celo noč mir. Nerač bi bil zapustil že zvečer Majdino hišo, ker sem vedel, da vse štiri dni, ki so bili odločeni za manevre kraj Šaščina na Ogrskem, ne pridem več v pošteno posteljo. Tisti večer sem imel naposled časa in priliko, pogovoriti se s svojo gospodinjo. Do tedaj sem jo videl le takrat, kadar mi je prišla odganjat svojega hudega psa, a govoril nisem dosti z njo. Majda je kakšnih petdeset let stara, dobro ohranjena in vesela ženska. Na njenem svetlem in zdravem obrazu so še vedno sledovi lepote, ki pojdejo z njo nemara do poznih let. Imela je za pet let mlajšo dekle pri sebi, ki je ž njo vred mnogo let služila v župnišču in s katero je ravnala kakor s svojo posestrimo. V hiši je bil tudi njen brat, postaren, izmozgan in nervozen človek v izrabljeni obleki, ki je držal vedno pipo v ustih. Ta je bil v prejšnjih časih učitelj na Ogrskem Slovaškem, a zdaj učiteljuje na Valaškem, pa je prišel tiste dni na večdneven poset k svoji sestri. Ž njim in z Majdo sem sedel zvečer v lopi pred hišo prav nad cesto, ki pelje v zložnem klancu skozi vas. Majda mi je prinesla debel album, kjer je imela spravlenih dolgo vrsto fotografij. Pokazala mi je fotografijo svojega umrlega strica, suhega župnika z naočniki, precej obilnimi ušesi in izstopivšimi ličnimi kostmi. Nahajala se je na prvem mestu v albumu in Majda je izrazila veliko hvaležnost, spoštovanje in sočutje na dobrem obrazu, ko je gledala nanjo; jaz pa sem mislil na prijazno in krasno opravljeno Majdino hišo in nebeško kraljestvo sem želel onemu, ki je skrbel za ljudi, ki bodo za njim. Za stricem je prišla njena fotografija izza mladih let, ki je kazala čvrsto in prikupljivo žensko, in dalje dolga vrsta samih duhovnikov, katerim je moja gospodinja nekdaž roke poljubljala.

(Konec prih.)

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

(Konec.)

o sem zvedel, da je stric župnikoval na Ogrskem v tisti vasi, kjer je Majdin brat učiteljeval, sem se obrnil do učitelja rekoč: „Povejte mi, kako ste služili na Ogrskem. Svoje dni sem našel tam med slovaškimi učitelji nekaj mož, nad katerimi sem strmel zaradi njih narodnega navdušenja, ki je bilo že na las podobno šovinizmu in radikalizmu. Prepričan sem bil takrat, da Slovakov pri takih učiteljih ne more biti konec.“

„Bili so takšni in tudi jaz sem se štel mednje,“ je odgovoril učitelj. „Pa zdaj jih je dosti manj, nego jih je bilo pred četrtno stoletja, skoraj nič več ni tistih, na katoliških šolah jih ni več. Takrat katoliške šole še niso bile podržavljene in drugačen duh je vel v njih. Po nagodbi so Madjari spodili vse avstrijske profesorje srednjih šol in med njimi mnogo Čehov na veliko škodo Slovakom; na ljudske šole pa takrat še niso posegli. Takrat je učitelja plačevala občina, slabo sicer, pa je bil zato od vlade neodvisen človek. V svojih prostih urah je klal drva in kravo je pasel, pa je mislil, kakor mu je velelo srce, in govoril, kar je hotel, ker mu budapeštanski minister ni mogel pošiljati ukazov in ukorov. Svoboden človek je bil, pa reven tako, da se je Bogu smilil.“

„Da, naletel sem na takšne siromake in čudil sem se njih vztrajnosti in delavnosti.“

„Vidite, zdaj na Slovaškem ni več takšnih lačnih in razdraženih učiteljev. Madjari so tudi ljudske učitelje podržavili, posadili k precej dobro obloženi mizi, pa je splavalo narodno navdušenje s šovinizmom in radikalizmom vred k vragu. Saj jih spoznate, ker slišim, da pojdete jutri čez mejo. Jaz sem si pridobil ogrsko domovinsko pravico in sem bil podržavljen, pa nisem maral dolgo tam ostati, tako neznosne so postale razmere.“

„Le kar po pravici povej, da so te pognali,“ je pristavila Majda.

„Pognali? . . . Pognali so me, res je. Pa moja vest je mirna, ničesar nisem zakrivil, da bi mi mogel razsoden človek očitati pregrešek. Mapo čeških dežel sem obesil v šoli poleg mape ogrskega kraljestva, in zato me je nadzornik izrinil.“

„Pa preglasen si bil marsikdaj, so rekli stric.“

„Svoje prepričanje sem vedno jasno in javno povedal. Čeh sem in vse, kar prebiva od Šumave pa not tja za Košice, vse to je narod češkoslovanski — to sem vedno poudarjal. Takšni so bili moji grehi. V župnišču ste bili pa vedno pohlevni Moravci.“

„S stričkom sva bila Moravca. Bog jim daj večni pokoj! Da si jih ti poslušal, bolje bi se ti bilo godilo.“

„Stric ni bil ne krop ne voda. Bog mu odpusti ta narodni greh!“

„Torej ste z lahkim srcem zapustili deželo najdebelejšega liberalizma?“ sem vprašal po kratkem premolku.

„Pravim vam, da je bil tisti dan najlepši mojega življenja, ko sem se vračal z Ogrskega nazaj na našo Moravičko. Kakšen liberalizem je tam? Kvečjemu v tem, da teče v marsikaterem katoliškem župnišču zibelka, pa se nihče ne spotika ob tem.“

„Tebi to tudi nič mari ni!“ se je razgrela Majda. „Čemu govoriš o stvareh, ki te nič ne brigajo. Naš striček so bili čisti pred Bogom in pred ljudmi. Kaj nas skrbe drugi!“

„Stric bi me bil lahko bolj podpiral, onda bi se bil jaz svobodneje gibal na Ogrskem. Tako ste pa večinoma vse le ženske porabile in pograbile.“

„Le molči o teh stvareh, nehvaležnež! Še mrtvemu gospodu ne daš pokoja!“

„Stric bi danes drugače sodil ogrsko vlado. Gospod, ko pridete črez mejo, idite v katerokoli župnišče pa začnite z duhovnikom pogovor o ogrskih razmerah, pa kaj stavim, da se ozre okrog sebe, in če sta sama, dvigne desnico grozeče proti Budapešti ter zakolne po slovaški: Huncvuti! Pa ne zato, ker vlada zatira Slovake, ampak zato, ker duhovnikom njen civilni zakon hodi navzkriž, ker se po nekaterih vaseh že malo porok vrši v cerkvi.“

„To je lep liberalizem! Ubogi Slovaki! Vzeli so jim najpoprej šolo, potem pa še cerkev,“ sem pripomnil ogorčen. „Pa so jim dali židovske krčme in paljenko,“ je rekla Majda, in jaz sem stal takrat na strani farovške kuharice. Sicer pa se je naš pogovor precej speljal na miren predmet. Vsa Majda je tako mila, ljubezniva in brezsilna, da v njeni prisotnosti ni mogoč resen prepir. Na moja vprašanja je začela govoriti o svoji preteklosti. Zvedel sem, da je doma blizu Olomuca, kjer je imel oče majhno posestvo in je poleg trgoval z vsakovrstno drobnjavo. Ko so 1866. leta pridrli Prusi na Moravo, je bil s pogodbo sprejet v avstrijski polk kot markitan ali branjevec,

pa je v bitvi pri Tovačevu na Hani izgubil voz, konje in vso branjarijo. Izgube mu niso nagradili, ker jo je baje sam zakrivil, in od takrat je začelo njegovo gospodarstvo pešati. Oče je bil štirinajst let vojak in je vedno govoril: Otroci, z vojakom morate lepo ravnati, ker on se veliko natrpi po svetu! Bila je takrat okolo Olomuca po vaseh nastanjena kavalerija in imeli so po dva moža in dva konja pri hiši. Vsakemu vojaku, ki je šel od njih proč, se je zelo stiskalo srce, nekateremu tako silno, da je vsled tega zbolel. In tudi njej se je stiskalo po njih, ker zelo se jih je privadila. Povedala mi je o enem, da se je štirikrat napotil nazaj, da bi jih obiskal, pa vse štirikrat se je na pol pota premagal, razjokal se ter se vrnil v svojo stanico. Tako velike so bile njegove bolečine, da je moral v bolnico. Pravila mi je, da bi se bila svoje dni lahko omožila, pa se ni hotela — o Majda, ali se nisi malo zlegala? — ker so moški verolomni in zlobni, z malimi izjemami seveda. Po stričevi smrti se je naselila v Zvorov, ker so tu ljudje dobri in Žida sta v vasi samo dva. Pohvalila se je, da je popolnoma zadovoljna: svojo hišo ima z vrtom, kamor je sama nasadila 150 dreves, ki bodo še po smrti govorila o njej, in ob ogrski meji ima majhen vinograd. Majda je govorila, kakor bi detetu sladkorčke podajala: mehko in nepri-siljeno. Naslanjala se je na mizo ali na steno kakor onemogla same ljubeznivosti in prešinjena same dobrote pa je človeka sladko gledala v obraz, kakor bi ga neprestano prosila: Dragi, podaj mi svojo sveto roko, da jo poljubim! Potem je govorila o Zvorovčanih. Moške je pograjala, rekoč, da so večinoma pijanci in zapravljevci in da ji nekateri prav nič ne ugajajo, četudi so vsi bogaboječi in radi hodijo v cerkev in na božja pota, a pohvalila mi je Zvorovčanke, ki so silne, trezne in krepke in se glede na jakost ne ustrašijo nobenega dragonca. Zato je v Zvorovu ženska gospodar. Ko bi moški gospodarili, bi kmalu zapili dom in posestvo; zato mati izroči grunt hčeri in ne sinu, ki se mora ženiti iz hiše ven. Zdaj sem vedel, česar poprej nisem mogel razumeti, namreč, zakaj se imenuje v Zvorovu toliko hiš po ženskah in zakaj so me pošiljali, ko sem bil prišel v vas, k samim ženskam na kvartir. Spomnil sem se ženskega vprašanja, ki je menda že rimskemu poštenjaku Katonu delalo preglavice, četudi ne v današnjem zmislu, spomnil se onega za skrbne očete in mamke nadepolnih mestnih hčerk perečega vprašanja, pa sem sam v sebi pohvalil zvorovski red.

Še predno sem šel spat, sem bil sam priča, kako korenito umejo Zvorovčanke reševati ono vprašanje, dasi o njem niso še

ničesar čitale, kar potrjuje mnenje onih, ki pravijo, da se bo to vprašanje samo ob sebi rešilo brez vnanjih pritiskov. Ali poznate Uprkovo sliko: „Kamaradi z mokré štvrti?“ Dva stara pijančka, razdrtih lic, skoraj brezzobih čeljusti, v razcefranih slovaških haljinah, gresta iz krčme domov, gugaje se in držeč se objeta. Bog ve, o čem govorita pijana, originalna obraza. Ta slika mi je prišla tisti večer na misel. Po cesti dol, prav pod našo lopo sta se prigugala dva pijančka, držeč se pod pazduhi. Eden je svetil s hlevsko svetilnico, drugi je težko postavljajal palico predse. Cesta jima je bila ozka, pa sta jo vendar še ubirala. Pela sta pesem židovskih cunjarjev, pa kako! Eden je krožil zadosti gladko:

„Ženičky, ženičky,
prodejte mi hadričky!“

Silil se je pridati enostavni melodiji umiljen naglas in oni mladeniški, nežni okrasek, ki se v pevski umetnosti imenuje fioritura. Drugi je pijano in raskavo hreščal:

„Jaký pán, taký krám,
takého já koně mám.“

Stopil sem na kraj visoke obcestne meje, da bi ju bolje videl. „Kdo sta čudna nočna pevca?“ sem vprašal Majdo, ki je stopila k meni.

„O — to sta prvi in tretji rada,“ je odgovorila.

„Pa kam gresta?“

„Iz gorenje v dolenjo krčmo, če jima ne bo pot predolga in ne obležita v objetju kraj ceste.“

Pa nista obležala, ker zdajci je skočilo izza ceste neko belo bitje z loparjem v roki pa je začelo udrihati po hrbtu enega pijančkov ter nadavati: „Ti grdoba pijana, zanikarna, garjava! Dva dni te ni nič domov in dela je na vseh straneh vse polno. Ti pa tako pohajkuješ in zapraviš! Jaz te poboljšam!“ In — lop! in — bunk! je glasovito odmevalo v temno noč, kamor so hipec poprej leteli zaokroženi glasovi ginjive židovske pesmi. Moža sta bežala po cesti, pa gotovo ne v dolenjo krčmo, ker lopar je tekel za njima. Tisti, ki je pel s fiorituro in je dobil z loparjem po hrbtu, je bil prvi mož slavne zvorovske občine.

„Revež, meni se smili!“ je sočutno in s tresočim glasom vzdihnila Majda. „Kako ga tepe, pa sama ni dosti vredna.“ In zamišljena se je vrnila v lopo. Meni se je čudno zdelo, da se je tako odločno potegnula za moškega, ko mi je vendar poprej tako iskreno

hvalila zvorovske ženske. No — v ženske stvari se ne vmešavam rad. Tudi meni se je zasmilil prvi mož, prvič zato, ker sem mu bil hvaležen, da me je peljal na takšno izborna stanovanje, drugič pa zato, ker stojim vedno na strani tepenih in ponižanih. Pa kaj sem hotel! Z neodoljivo silo pritiska na nas žensko vprašanje, kar so pa moški sami zakrivali. Ko bi ne bilo nikdar tistih nesrečnih zaljubljenih srednjeveških vitezov in trubadurjev, ne bile bi nam ženske zrasle čez glavo. Pusto je zdaj na svetu, a red mora biti!

Človek gre po svetu kakor kovčeg po poštah: vzeli so ti lastno voljo, prilepili so ti znak na hrbet, da se ne izgubiš, pa te porivajo z mesta na mesto in v višjih krogih te ne puste z vida in redno in vestno mislijo zate. Drugi dan sem bil že na Ogrskem. Kar sem skusil tam, ne spada več v okvir moravskih slik, vendar naj povem nekaj, kar sem slišal in videl prav ob meji v drugi ogrski vasi. Naj mi nihče ne zameri, če prištulim nekaj neslovenskih stavkov. Že precej pozno popoldne sem kraj vojaških vpreg pri vhodu v slovaško vas čakal polka. Sedel sem v travi tik židovske krčme in v zapisnik sem beležil zvorovske doživljaje. Kar prikoraka po cesti močan oddelek pehote. Na čelu mu jahajoči stotnik ukaže: Halt! — ter zleze s konja. V tistem hipu prikoraca iz krčme ogrski orožnik, trdo in svečano stopi pred stotnika ter javlja, kakor je njegova sveta dolžnost, v svojem državnem jeziku:

„Jelentem alašon, nadšagoš ur — itd.“ (Pokorno javljam, vemožni gospod —.)

Stotnik osupne, ker madjarske besede so mu bile nerazvozljiva uganka, ter gleda par trenotkov orožnika v obraz, kakor bi čakal nemške prijavitke. Vedel je, da na Ogrskem vsak honvedski častnik, ki ima c. in kr. častniku v službi kaj naznaniti, javlja po svoji dolžnosti skraja po madjarski in šele pozneje, če vidi, da treba, se zateče k nemščini, ako jo ume. Istotako orožniki, le da ti navadno nemški ne znajo.

„Ljubi prijatelj, česa želite?“ pobara stotnik po nemški.

Orožnik jedrnato in snažno nato: „Nem tudom nemeti, kerem alašon.“ (Ne znam nemški, prosim ponižno.)

„I kaj pa hočete? Jaz, žal, ne znam prav nič po madjarski. Ali mi hočete v tem slovaškem gnezdu pomagati pri nastanitvi? To bi mi bilo jako ljubo,“ pravi zelo prijazno stotnik v svojem državnem jeziku in prikupljivo gleda na varuha velikega globusa.

„Nem tudom!“ Molče sem gledal ta dva državna moža in čakal. Kaj bo pa zdaj, ko se ne moreta sporazumeti!

„Mein Gott — ali ni tu blizu tolmača — morda kakšen žid?“
vpraša v skrbeh prvi državni jezik.

„Nem tudom nemeti,“ ropota drugi državni jezik.

„Ja — lie — beer Fraind, verstehen denn Sie wirklich gar kein
Wort deutsch?“ vpraša obupno stotnik.

„Nerozumim!“ se odreže nato čuvarin globusa ter trene z
očmi na smeh.

„O — rozumim, rozumim!“ vikne stotnik ter se same
radosti počehlja po glavi. Za njim pa se je tedaj po vrstah zazibal
smeh: srebrnoglasen pri častnikih, pritajen in zamolkel pri moštvu.
Stotnik je znal neko češkopoljsko mešanico, orožnik je bil pa Slovak.
In dognala sta v slovanskem jeziku, kolikor in karkoli sta hotela.
Dolgo sta se iskala dva državna moža, naposled sta se našla: s
sladkim in zadovoljnim smehljajem na licih sta se menila. Diven
je bil ta prizor! Kjer dva državna jezika nista mogla izpeljati, je
prišel kot posredovalnik na pomoč naš slovanski jezik.

Balada.

K jezeru prišla je
z Bogom govorit
duša zapuščena
in pokoja pit.

V parku pozlačenem
žuborel fontan,
vetrček budil je
lilije iz sanj —

Jezero je vzelo
zvezde v naročaj,
pelo in zibalo:
aja, aj, aj, aj —

Kaj si izgubilo,
dete moje, tod,
da te v noč privela
je samotna pot?

Bičje zašumelo,
povprašalo: kam? —
Zvezde se smehljale:
mirno lezi k nam!

Jezero je vzelo
dušo v naročaj,
pelo in zibalo:
aja, aj, aj, aj —

Vida.

